

Lev Troçki

TEK ÜLKEDE SOSYALİZM?

Tarih: 1930.

Çeviri Tahiri: [Marksist Tutum](#), Ocak 2001.

MIA'dan Çeviri: 2005.

“Sınai olarak daha gelişmiş olan ülke, daha az gelişmiş olanın gelecekteki halini gösterir yalnızca.” Yöntemsel kalkış noktası bir bütün olarak dünya ekonomisi değil, bir tip olarak tek bir kapitalist ülke olan Marx’ın bu ifadesi, geçmiş kaderlerine ve sınai seviyelerine aldırmaksızın tüm ülkeler kapitalist evrim tarafından kucaklandıkları ölçüde, daha az uygulanabilir hale geldi. Zamanında İngiltere, Fransa’nın ve daha az ölçüde de Almanya’nın geleceğini gösteriyordu, ama kesinlikle Rusya’ninkini veya Hindistan’inkini değil. Ne var ki, Rus Menşevikleri Marx’ın bu koşullu önermesini kayıtsız şartsız kabul ettiler. Geri kalmış Rusya, diyorlardı, ileri atılmamalı, önceden hazırlanmış modeli kuzu kuzu takip etmeli. “Marksizmin” böylesine liberaller de katılıyordu.

Marx’ın en az bunun kadar ünlü bir diğer formülü ise –“hiçbir toplumsal formasyon, içinde barındırdığı tüm üretici güçler gelişmeden yok olmaz”– kalkış noktası olarak tek bir ülkeyi değil, bir evrensel toplumsal yapılar silsilesini (kölecilik, ortaçağ, kapitalizm) alır. Ama bu ifadeyi tek bir devlet açısından ele alan Menşevikler, Rusya kapitalizminin Avrupa ve Amerika seviyesine ulaşmak için daha çok mesafe katetmesi gerektiği sonucunu çıkardılar. Ne var ki, üretici güçler boşlukta gelişmezler! Ulusal bir kapitalizmin olabilirliğinden bahsedip, bir yandan ondan filizlenen sınıf mücadelesini, ya da öte yandan onun dünya koşullarına bağımlılığını görmezden gelmek mümkün değildir. Burjuvazinin proletarya tarafından devrilmesi fiili Rus kapitalizminin sonucuydu ve bu suretle onun soyut ekonomik olabilirliğini ortadan kaldırdı. Rusya’da sanayinin yapısı ve de sınıf savaşının karakteri, büyük ölçüde uluslararası koşullarca belirlendi. Kapitalizm, dünya arenasında üretim maliyetlerini –ticari anlamda değil sosyolojik anlamda– meşru gösteremeyeceği bir noktaya ulaşmıştı. Gümrük tarifeleri, militarizm, krizler, savaşlar, diplomatik konferanslar ve diğer zırvalar o kadar çok yaratıcı enerjiyi yutup çarçur etmektedir ki, teknikteki tüm gelişmelere rağmen, refah ve kültürün daha fazla büyüme şansı kalmamaktadır.

Yüzeysel yaklaşıldığında paradoksal görünmesine rağmen, dünya sisteminin günahlarının bedelini ilk ödeyenin geri bir ülkenin burjuvazisi olması, aslında eşyanın tabiatına uygundur. Marx kendi dönemi için bu olguya parmak basmıştı: “Şiddetli patlamalar burjuva organizmanın uç bölgelerinde merkeze göre daha erken ortaya çıkar, çünkü merkezde denge olanağı uç bölgelerdekinden daha fazladır.” Henüz büyük bir ulusal sermaye birikimi gerçekleştiremeyen ve dünya rekabetinde imtiyazlı bir konumu olmayan

devletlerin, emperyalizmin devasa ağırlığı altında ezilmeleri kaçınılmazdır. Rus kapitalizminin çökmesi, evrensel bir toplumsal formasyon içindeki yerel bir heyelandı. “Devrimimizin doğru bir biçimde değerlendirilmesi” diyordu Lenin, “ancak enternasyonal bir bakış açısıyla mümkündür.”

Son çözümlemede biz Ekim devrimini Rusya’nın geriliğine değil, bileşik gelişme yasasına bağlıyoruz. Tarihsel diyalektik ne apaçık gerilik tanır, ne de pürü pak ilerilik. Bütün mesele somut bağıntılardır. İnsanlığın bugünkü tarihi, geri bir ülkede proletarya diktatörlüğünün ortaya çıkması kadar muazzam ölçüde olmasa da, benzer tarihsel tipte “paradokslarla” doludur. Geri Çin’in öğrenci ve işçileri materyalizm doktrinini hevesle özümserken, medeni İngiltere’nin işçi önderlerinin kilise tarzı büyülerin sihirli gücüne inanmaları, belli alanlarda Çin’in İngiltere’yi geçtiğinin kesin kanıtıdır. Ama Çinli işçilerin Macdonald’ın ortaçağdan kalma kalın kafalılığına itibar etmemeleri, genel gelişimi itibariyle Çin’in İngiltere’den üstün olduğu anlamına gelmez. İngiltere’nin ekonomik ve kültürel üstünlüğünü kesin rakamlarla ifade etmek mümkündür. Ne var ki, bu kavramların çarpıcılığı Çin’deki işçilerin iktidarı İngiltere’dekilerden önce ele geçirebilme ihtimalini ortadan kaldırmaz. Buna karşın, Çin’deki bir proletarya diktatörlüğü, Çin Seddi sınırları içinde sosyalizmi inşa etmekten uzak olacaktır. Skolastik, bilgiçlik taslayan, tek yönlü veya fazlasıyla dar ulusal kriterlerin, çağımızda faydası yoktur. Rusya’yı geriliğinden ve Asyatikliğinden sıyrılmaya zorlayan dünyanın gelişimi oldu. Onun sonraki kaderi de bu gelişme ağından bağımsız olarak anlaşılamaz.

Burjuva devrimleri, hem feodal mülkiyet ilişkilerini hem de yerel parçalanmışlığı benzer ölçüde hedef aldı. Bu devrimlerin özgürlük bayraklarında milliyetçilikle liberalizm yan yana duruyordu. Batı uygarlığı çok uzun zaman önce bu bebek patiklerini çıkarıp attı. Zamanımızın üretici güçleri sadece burjuva mülkiyet biçimlerini değil, ulusal devletlerin sınırlarını da aşmıştır. Liberalizm ve milliyetçilik, dünya ekonomisi için aynı derecede ayak bağı haline gelmiştir. Proletarya devrimi, hem üretim araçlarında özel mülkiyete hem de dünya ekonomisinin ulusal bölünmesine karşıdır. Doğu halklarının bağımsızlık mücadelesi, bu dünya sürecine dahildir ve eninde sonunda onunla kaynaşacaktır. Genel anlamda ulaşılabilecek bir hedef olsaydı bile, ulusal bir sosyalist toplumun yaratılması, insanoğlunun ekonomik gücünün büyük ölçüde eksilmesi anlamına gelirdi. Bizzat bu nedenle, böyle bir şeye ulaşılması mümkün değildir. Enternasyonalizm soyut bir ilke değil bir ekonomik gerçeğin ifadesidir. Liberalizm nasıl ulusal idiyse sosyalizm de öyle enternasyonaldir. Sosyalizmin görevi, uluslararası işbölümünden yola çıkarak mal ve hizmetlerin uluslararası değişimini en son noktasına götürmektir.

Hiçbir devrim, ona katılanların kafasındaki imgeyle tam olarak örtüşmedi, örtüşemez de. Yine de mücadeleye girişenlerin fikir ve hedefleri, devrimin çok temel bir unsurunu oluşturur. Bu bilhassa Ekim devrimi için doğrudur, zira tüm tarih boyunca, devrimcilerin zihnindeki devrim kavrayışı asla 1917’deki kadar gerçeklerin özüne yaklaşmamıştı.

Ekim devrimi üzerine yapılan bir çalışma, olabildiğince büyük bir tarihsel titizlikle şu soruyu cevaplamadıkça eksik kalacaktır: parti olayların ateşi içinde devrimin gelişimini kafasında nasıl resmediyordu ve ondan ne bekliyordu? Yeni çıkarlar uğruna geçmiş günler karartıldıkça, bu soru daha da önem kazanmaktadır. İzlenen politikalar her zaman geçmişten destek ararlar ve bu kendilerine gönüllü olarak sunulmazsa zorla almaya girişmekten genellikle imtina etmezler. Sovyetler Birliği’nin şu andaki resmi politikası, Bolşevik partinin sözde geleneksel görüşü diye sunulan “tek ülkede sosyalizm” teorisine dayanmaktadır. Sadece Komünist Enternasyonalin değil, tüm diğer partilerin genç kuşakları da, sovyet iktidarının Rusya’da bağımsız sosyalist bir toplum yaratmak adına kazanıldığı inancıyla yetiştirilmekte. Tarihsel gerçeğin bu efsaneyle hiçbir ilgisi yoktur. 1917’ye dek parti, proleter devrimin Batıda başarılmadan Rusya’da başarılabileceği fikrini bile benimsememişti. İlk olarak Nisan konferansında, tamamen o gün açığa çıkmış olan koşulların baskısıyla, parti iktidarı ele geçirme görevini kabul etti.

Bolşevizmin tarihinde yeni bir sayfa açmakla beraber, bu kabullenmenin bağımsız bir sosyalist toplum perspektifiyle hiçbir ortak yanı yoktur. Tam tersine, Bolşevikler, Menşeviklerce kendilerine atfedilen geri bir ülkede “köylü sosyalizmi” yaratma fikrini kötü bir karikatür olarak nitelendirip, kesin bir biçimde reddetmişlerdir. Bolşevikler için, Rusya’daki proletarya diktatörlüğü Batıdaki devrime giden bir köprüydü. Toplumun sosyalist dönüşümü, özü gereği enternasyonal bir sorun addediliyordu.

Bu temel soruna ilişkin bir değişim ancak 1924’te meydana geldi. İlk olarak o zaman, eğer emperyalistler Sovyet iktidarını askeri müdahale ile devirmezse, insanlığın geri kalanının evriminden bağımsız olarak, Sovyetler Birliği sınırları içinde sosyalizmin inşasının tümüyle gerçekleşebilir olduğu ilân edildi. Bu yeni teori, hemen geçmişe dönük bir kanıtla desteklendi. Eğer 1917’de –diye ilân etti epigonlar– parti Rusya’da bağımsız bir sosyalist toplum yaratılabileceğine inanmasaydı, iktidarı ele geçirmeye hakkı olmazdı. Komünist Enternasyonal 1926’da tek ülkede sosyalizm teorisinin kabul edilmemesini mahkum etti ve bunu geriye doğru 1905’e kadar uzattı.

O zamandan beri, şu üç düşünce Bolşevizme düşman ilân edildi: 1) kapitalist bir çevrede Sovyetler Birliği’nin sınırsız bir süre boyunca ayakta kalma ihtimalini reddetmek (askeri müdahale sorunu); 2) kendi gücüyle ve kendi ulusal sınırları içinde kentle kır arasındaki çelişkiyi aşma ihtimalini reddetmek (ekonomik gerilik ve tarım sorunu); 3) içe kapalı sosyalist bir toplum yaratma ihtimalini reddetmek (uluslararası işbölümü sorunu). Yeni ekole göre, Sovyetler Birliği’nin dokunulmazlığını, “burjuvazinin tarafsızlaştırılması” sayesinde diğer ülkelerde devrim olmadan da savunmak mümkündür. Sosyalist inşa alanında köylülüğün işbirliği kesin görülmelidir. Dünya ekonomisine bağımlılık, Ekim devrimiyle ve sovyetlerin ekonomik başarılarıyla tasfiye edilmiştir. Bu üç önermeyi kabul etmemekte direnmek, Bolşevizmle taban tabana zıt bir doktrin olan “Troçkizm”dir.

Burada tarihinin görevi, bir tür ideolojik restorasyon işi haline gelir. Devrimci partinin gerçek görüş ve hedeflerini, sonraki politik yığıntıların altından kazıp çıkarmalıdır. Birbirini izleyen dönemlerin kısalığına rağmen, bu görev, daha ziyade pek çok kez silinip üzerine tekrar yazı yazılan eski bir parşömenin şifresini çözmeye benziyor. Zira epigon ekolün uydurmaları, yedi ve sekizinci yüzyıl keşişlerinin klasiklerin parşömen ve papirüslerini tahrip etmelerine yol açan teolojik marifetlerden her daim daha üstün değildir.

Genel olarak, bu kitap boyunca metni sayısız alıntıya boğmaktan kaçındık. Ama görevinin özü gereği bu deneme, okura gerçek metinleri sunmak zorundadır ve bunu yaparken de ölçüyü, suni bir seçim fikrini bertaraf edecek kadar geniş tutmalıdır. Bolşevizmin kendi ağzından konuşmasına izin vermeliyiz. Stalin bürokrasisi rejiminde, bu imkândan yoksun kalınmıştır.

Bolşevik parti daha doğduğu günden itibaren devrimci sosyalizmin partisiydi. Ama acil tarihsel görevini, zorunlu olarak çarlığın yıkılmasında ve demokratik bir yapının hayata geçirilmesinde gördü. Devrimin asıl özü, tarım sorununa demokratik bir çözüm bulmaktı. Sosyalist devrim, yeterince uzak ya da en azından belirsiz bir geleceğe itilmişti. Bu devrimin pratik olarak gündeme gelebilmesinin ancak proletaryanın Batıdaki zaferinin ardından mümkün olduğu, tartışılmaz bir gerçek olarak görülüyordu. Rus Marksizminin, Narodnizm ve anarşizmle mücadele ederken ileri sürdüğü bu önerme, partinin en katı dayanak noktalarından biriydi. Buradan bazı varsayımsal çıkarımlar yapılıyordu: Eğer demokratik devrim Rusya’da güçlü bir kapsama ulaşırsa, Batıdaki sosyalist devrime doğrudan bir ivme verebilir ve bu da, daha sonra Rus proletaryasının iktidarı daha çabuk ele geçirmesini sağlayabilir. Bu daha uygun versiyonda bile, genel tarihsel perspektif değişmeden kalıyordu. Sadece gelişmenin gidişatı hızlandırılmış ve tarihler öne alınmıştı.

Lenin'in 1905 Eylülünde yazdıkları da bu ruhu taşıyordu: "Demokratik devrimi derhal geride bırakmaya başlayacağız ve tam olarak gücümüz –bilinçli ve örgütlü proletaryanın gücü– oranında sosyalist devrime geçmeye başlayacağız. Biz sürekli devrimi savunuyoruz. Yarı yolda durmayacağız." İlginç bir şekilde, bu alıntı Stalin tarafından, 1917'deki olayların gerçek akışıyla partinin eski teşhislerini özdeşleştirmek için kullanılmıştır. Tek açıklanmayan nokta, parti kadrolarının Lenin'in "Nisan Tezleri"ne neden hazırlıksız yakalandığıdır.

Gerçekte proletaryanın iktidar mücadelesi, –eski kavrayışa göre– ancak tarım sorunu bir burjuva-demokratik devrim çerçevesinde çözüldükten sonra gelişecekti. Sorun, toprak açlığı giderilen köylülüğün yeni bir devrimi destekleme dürtüsünün kalmayacağıydı. Ve ülkede bariz biçimde azınlıkta kalan Rus işçi sınıfı kendi gücüyle iktidarı ele geçirmeyi başaramayacağından, Lenin haklı olarak Batıda proletarya zafere ulaşmadan Rusya'da proletarya diktatörlüğünden bahsetmeyi mümkün görmüyordu.

"Bugünkü devrimin tam zaferi" diye yazıyordu Lenin 1905'te, "demokratik altüst oluşun sonu ve sosyalist devrim için kararlı bir mücadelenin başlangıcı olacak. Köylülüğün taleplerinin gerçekleşmesi, gericiliğin tamamen parçalanması, demokratik bir cumhuriyetin kazanılması, burjuvazinin ve hatta küçük-burjuvazinin devrimciliğinin sonu olacaktır. Bu, proletaryanın sosyalizm için gerçek mücadelesinin başlangıcı olacaktır." Burada küçük-burjuvaziyle kastedilen temelde köylülüktür.

Bu koşullarda, "sürekli" devrim sloganı nereden kaynaklanmaktadır? Lenin bu soruyu şöyle cevaplar: Avrupa'daki devrimci kuşakların omuzları üzerinde yükselen Rus devrimcilerin, "tüm demokratik dönüşümü, asgari programımızın tamamını daha önce görülmemiş bir bütünlükle" başaracaklarını "hayal etme"ye hakları vardır, "... ve bu başarılırsa ... o zaman devrimci yangın Avrupa'yı saracaktır.... Sırası gelen Avrupa işçi sınıfı ayaklanacak ve bize «nasıl yapılacağını» gösterecektir; o zaman Avrupa'daki devrimci yükseliş dönüp Rusya'yı etkileyecek ve birkaç yıllık devrimci dönem birkaç on yıla yayılacaktır." Rus devriminin bağımsız özü, gelişiminin en yüksek aşamasında dahi, burjuva-demokratik bir devrimin sınırlarını aşamaz. Rusya proletaryası için iktidar mücadelesi çağını açacak olan şey, Batıdaki muzaffer bir devrimdir. Bu kavrayış 1917 Nisanına dek partiye tamamen egemendi.

Anlık yoğunlaşmalar, polemiksel abartılar ve bireysel hatalar bir kenara bırakılırsa, 1905'ten 1917'ye dek, sürekli devrim konusundaki tartışmanın özünün indirgendiği sorun, Rus proletaryasının iktidarı kazandıktan sonra ulusal bir sosyalist toplum kurup kuramayacağı değil –bu konuda 1924'e kadar hiçbir Rus Marksistinin ağzından tek bir laf çıkmamıştır–, tarım sorununu çözmeye gerçekten yetenekli bir burjuva devrimin Rusya'da hâlâ mümkün olup olmadığı ya da bu işin tamamlanması için proletarya diktatörlüğünün gerekip gerekmediğiydi.

Lenin Nisan Tezlerinde daha önceki görüşlerinden hangilerini değiştirdi? O, sosyalist devrimin uluslararası karakteri kuramını veya sosyalist yola geçişin geri Rusya'da ancak Batının doğrudan işbirliğiyle gerçekleşebileceği fikrini bir an bile terk etmedi. Ama Lenin burada ilk kez, ulusal koşulların çok geri olması nedeniyle Rus proletaryasının ileri ülkelerin proletaryasından daha önce iktidara gelebileceğini açıklıyordu.

Şubat devrimi, tarım sorununu ve ulusal sorunu çözmeye gücünün yetmeyeceğini kanıtlamıştı. Köylülük ve Rusya'nın ezilen halkları, demokratik hedeflere ulaşma mücadelelerinde, Ekim devrimini desteklemek zorunda kaldılar. Rus proletaryasının iktidara Batı proletaryasından önce ulaşmasının sebebi, sadece Rus küçük-burjuva demokrasisinin Batıdaki kardeşinin yüklendiği tarihsel görevi yerine getirememesidir. 1905'te Bolşevizm ancak demokratik görevlerin yerine getirilmesinden sonra proletarya

diktatörlüğü mücadelesine geçme eğilimindeydi. 1917’de proletarya diktatörlüğü, demokratik görevlerin yerine getirilememesinden doğdu.

Ama Rus devriminin bileşik karakteri o noktada da durmadı. İktidarın işçi sınıfı tarafından ele geçirilmesi otomatik olarak “asgari program” ile “azami program” arasındaki ayrım çizgisini ortadan kaldırdı. Proletarya diktatörlüğünde –ama yalnız orada– demokratik sorunların sosyalist sorunlara dönüşmesi kaçınılmaz oldu, her ne kadar Avrupalı işçiler bize “nasıl yapılacağını” henüz göstermemiş olsa bile.

Batıyla Doğu arasındaki bu devrimci sıra değişikliği, Rusya’nın ve tüm dünyanın kaderi için tüm önemine rağmen, tarihsel olarak sınırlı bir öneme sahiptir. Rus devrimi ne kadar öne çıkarsa çıksın, dünya devrimine bağımlılığı ne ortadan kalktı, ne de azaldı. Demokratik reformların sosyalist reformlara doğru ilerlemesi olanağı, doğrudan yerel koşulların bir bileşimiyle –en başta da proletaryayla köylülüğün karşılıklı ilişkisiyle– yaratılır. Ama son noktada sosyalist dönüşümün sınırlarını, ekonomi ve politikanın dünya arenasındaki koşulları belirler. Ulusal hamle ne kadar büyük olursa olsun, gezegenin üzerinden atlamayı mümkün kılmaz.

“Troçkizmi” mahkûm ederken Komünist Enternasyonal, dümene geçen ve Batıdan destek görmeyen Rus proletaryasının, “iktidara işbirliği sayesinde geldiği geniş köylü kitleleriyle hasmane çatışmalar yaşayacağı” fikrine olağanüstü bir güçle saldırmıştı. Tarihsel deneyimin bu öngörüyü –şu anki eleştirmenlerin Rusya’da proletarya diktatörlüğü fikrini bile kabul etmediği 1905’lerde Troçki tarafından formüle edilen– tamamen yalanladığı düşünülse bile, köylülüğün güvenilir ve tehlikeli bir müttefik olduğu fikrinin Lenin dahil tüm Rus Marksistlerinin ortak görüşü olduğu inkâr edilmez bir gerçektir. Gerçek Bolşevizm geleneğinin, işçilerle köylüler arasında kendinden menkul çıkar uyuşması kuramıyla hiçbir ilgisi yoktur. Tam tersine, bu küçük-burjuva teorinin eleştirisi, Marksistlerin Narodniklerle giriştikleri uzun mücadelede her zaman çok önemli bir unsur olmuştur.

“Rusya’da demokratik devrim dönemi kapandıktan sonra” diye yazıyordu Lenin 1905’te, “proletarya ile köylülüğün «ortak irade»sinden bahsetmek bile gülünç olacaktır...” “Toprak sahibi bir sınıf olarak köylülük, (sosyalizm için) mücadelede, burjuvazinin demokrasi mücadelesinde oynadığı güvenilir kaypak rolü oynayacaktır. Bunu unutmak sosyalizmi unutmak, proletaryanın gerçek çıkar ve görevleri konusunda kendini ve başkalarını kandırmak olur.”

1905’te, devrim boyunca sınıfların birbirleriyle bağıntılarıyla ilgili kendi çalışmaları için oluşturduğu bir şemada Lenin toprak mülkiyetinin tasfiyesinden sonra oluşması gereken durumu şu sözlerle niteliyordu: “Proletarya, sosyalist devrim uğruna, daima demokratik kazanımların korunması için mücadele eder. Bu mücadele sadece Rus proletaryasıyla neredeyse imkânsız olur ve eğer Avrupa’nın sosyalist proletaryası Rus proletaryasının yardımına gelmezse ... yenilgi kaçınılmaz hale gelir. ... Bu aşamada liberal burjuvazi ve hali vakti yerinde köylülük (ve orta köylülüğün bir kısmı) bir karşı-devrim örgütleyeceklerdir. Rus proletaryasıyla Avrupa proletaryasıysa devrimi örgütleyeceklerdir. Bu koşullarda Rus proletaryası bir ikinci zafer kazanabilir. O zaman dava kaybedilmemiş olur. İkinci zafer Avrupa’daki sosyalist devrim olacaktır. Avrupalı işçiler bize «nasıl yapılacağını» gösterecektir.”

Yaklaşık olarak aynı günlerde Troçki şöyle yazıyordu: “Köylü nüfusun ezici çoğunlukta olduğu geri bir ülkede, bir işçi hükümetinin çelişkili durumu çözüme ancak uluslararası ölçekte, proletaryanın dünya devrimiyle ulaşabilir.” İşte Stalin’in daha sonra “Leninist proletarya diktatörlüğü teorisiyle Troçki’nin teorisi arasındaki büyük uçurumu” göstermek için alıntılıdığı sözler bunlardı. Ne var ki bu alıntılar, o

zamanlar Lenin ve Troçki'nin devrimci kavrayışları arasındaki kesin farklılığa rağmen, köylülüğün “istikrarsız” ve “kaypak” rolüne ilişkin görüşlerinin o günlerde dahi çakiştığını kanıtlar.

1906 Şubatında Lenin şöyle yazar: “Köylü hareketini sonuna kadar destekliyoruz, ama unutmamalıyız ki bu, sosyalist devrimi getirebilecek ve getirecek sınıfın değil, başka bir sınıfın hareketidir.” “Rus devrimi” diye açıklar 1906 Nisanında, “muzaffer olmak için gerekli güce sahiptir. Ama zaferinin meyvelerini koruyacak güce sahip değildir ... zira küçük ölçekli sanayinin çok geliştiği ülkelerde, köylüler de aralarında olmak üzere küçük ölçekli üreticiler, özgürlükten sosyalizme giderken kaçınılmaz olarak proletaryanın karşısına geçeceklerdir... Restorasyonu önlemek için Rus devriminin ihtiyaç duyduğu şey Rus yedek kuvvetleri değildir; onun dışarıdan yardıma ihtiyacı vardır. Dünyada böyle bir yedek kuvvet var mı? Evet var: Batının sosyalist proletaryası.”

Çeşitli kombinasyonlara bürünen ama temel olarak değişmeyen bu düşünceler, tüm gericilik ve savaş yılları boyunca korundu. Örnekleri çoğaltmaya gerek yok. Partinin devrim kavrayışı en öz ve nihai şeklini devrimci olayların ateşinde almak zorundadır. Eğer Bolşevizm teorisyenleri daha devrimden önce “tek ülkede sosyalizm”e meyletseydi, bu teori doğrudan iktidar mücadelesi döneminde iyice olgunlaşmıştı. Gerçekte böyle mi olmuştu? Cevabı 1917 yılı verecektir.

Lenin Şubat devriminden sonra Rusya'ya gitmek için ayrılırken, İsviçre işçilerine bir veda mektubu yazdı: “Rus proletaryası kendi güçleriyle sosyalist devrim zaferine ulaşamaz. Ama en başta gelen, en güvenilir müttefikinin, Avrupa ve Amerika sosyalist proletaryasının, nihai kavgaya girmesinin koşullarını oluşturabilir.”

Lenin'in Nisan konferansında resmen kabul edilen önergesi şöyle diyor: “Avrupa'nın en geri ülkelerinden birinde, küçük köylü yığınları arasında harekete geçen Rus proletaryası, sosyalist dönüşümün hemen gerçekleştirilmesini kendine hedef biçemez.” Bu ilk satırlarında partinin teorik geleneğine sıkı sıkıya bağlı olmasına rağmen önerge yeni bir yola doğru adım atıyor. Şöyle denmekte: Köylü Rusya'da bağımsız bir sosyalist dönüşümün mümkün olmaması, bize asla, sadece demokratik ödevler adına değil, aynı zamanda toprağın kamulaştırılması, bankalar üzerinde kontrol vs. gibi “sosyalizme doğru pratikte olgunlaşmış bir dizi adım” adına iktidarı ele geçirmekten vazgeçme hakkını vermez. “Sosyalist bir devrimin nesnel önkoşullarının ... daha gelişmiş ileri ülkelerde” bulunması sayesinde, anti-kapitalist önlemler daha da ileri gidebilirler. Kalkış noktamız bu olmalıdır. “Sadece Rusya'nın koşullarından bahsetmek” diyor Lenin konuşmasında “bir hatadır. ... Dünya çapındaki hareket bizi bir toplumsal devrimle yüz yüze getirene kadar Rus proletaryasının önünde bulunan görevler neler olacaktır; bu önergede ele alınan temel sorun budur.” Şurası çok açık ki, Lenin'in Nisan 1917'de “eski Bolşevikler”in demokratik sınırlılığına karşı zafer kazanmasının ardından, partinin benimsediği hareket noktası ile tek ülkede sosyalizm teorisi arasındaki mesafe, cennetle dünya arasındaki kadardır!

Bu andan itibaren, partinin gerek başkentteki gerekse eyaletlerdeki tüm örgütlerinde, soruna aynı gözle bakıldığını görüyoruz: İktidar mücadelesinde, devrimin bir sosyalist devrim olarak sonraki kaderini, ileri ülkelerdeki proletaryanın zaferinin belirleyeceğini unutmamalıyız. Bu formüle karşı çıkan yoktu, aksine herkesin kabul ettiği bir önerme olarak tüm tartışmaların ön kabulüydü.

Lenin'le birlikte “mühürlü tren”le gelen Bolşeviklerden biri olan Haritonov, 16 Temmuzda Petrograd'da yapılan parti konferansında şöyle diyordu: “Her yerde, Batıda bir devrim olmazsa devamızı kaybedeceğimizi söylüyoruz.” Haritonov bir teorisyen değil ortalama bir parti ajitatörüdür. Aynı konferansın tutanaklarında şunları görüyoruz: “Pavlov, Bolşevikler tarafından ileri sürülen, Rus devriminin ancak sosyalist bir devrim olarak düşünülebilecek olan dünya devrimince desteklenmesi

şartıyla yeşerebileceği yolundaki önermeye dikkat çekti.” Onlarca ve yüzlerce Haritonov ve Pavlov, Nisan konferansının temel fikrini geliştirmekte ve yaymakta idi. Onlara karşı çıkmak, onları düzeltmek hiç kimsenin aklına gelmiyordu.

Partinin Temmuzda gerçekleştirilen Altıncı Kongresi, proletarya diktatörlüğünü iktidarın işçiler ve köylüler tarafından ele geçirilmesi olarak tanımlandı. “Yalnızca bu sınıflar ... sadece savaşa değil, aynı zamanda kapitalist köleliğe de son vermek anlamına gelen uluslararası proleter devrimin büyümesini gerçekten sağlayabilir.” Buharin’in söylevi dünya çapında bir sosyalist devrimin varolan durumdan çıkmanın yegâne yolu olduğu fikri üzerine kuruluydu. “Eğer Batıda devrim patlak vermeden önce devrim Rusya’da zafere ulaşırsa ... dünya çapında sosyalist devrimin ateşini biz tutuşturmak zorunda kalacağız.” Stalin de o zamanlar sorunu aynı şekilde ortaya koymak zorunda kalmıştı: “İşçilerin ayağa kalkarak köylülüğün yoksul katmanlarını kendi etraflarında birleştirecekleri, işçi devriminin bayrağını yükseltecekleri ve Batıda bir sosyalist devrim çağını açacakları gün gelecektir.”

Ağustos başında Moskova’da toplanan yerel bir konferans, parti düşüncesinin laboratuvarına göz atmamız için iyi bir fırsat sunmaktadır. Ana raporda Altıncı Kongre kararlarının dökümünü yapan Merkez Komite üyesi Sokolnikov şöyle diyordu: “Şunu açıklamak gerekli ki, Rus devrimi dünya emperyalizmine karşı taarruza geçmelidir, yoksa aynı emperyalizm tarafından yıkılıp, boğulacaktır.” Bir dizi delege de aynı şekilde düşüncelerini dile getiriyordu. Vitolin: “Batı Avrupa’da toplumsal devrimin gelişimini canlandıracak bir toplumsal devrime hazır olmalıyız.” Delege Biyelenski: “Sorunu ulusal sınırlar içinde tayin edersek, çıkış bulamayız. Rus devriminin ancak uluslararası bir devrim olarak zafere ulaşacağını söylerken Sokolnikov haklıydı.... Rusya’da koşullar sosyalizm için henüz olgunlaşmamıştır, ama eğer devrim Avrupa’da başlayacak olursa, biz de Batı Avrupa’yı izleriz.” Stukov: “Rus devriminin ancak uluslararası bir devrim olarak zafere ulaşabileceği önermesi şüphe götürmez bir gerçektir.... Sosyalist devrim ancak dünya çapında mümkündür.”

Herkes üç temel önerme üzerinde hemfikirdir: İşçi devleti Batıda emperyalizmi devirmeden ayakta kalamaz; Rusya’da koşullar sosyalizm için henüz olgunlaşmamıştır; sosyalist devrim sorunu özünde uluslararasıdır. Eğer yedi-sekiz yıl sonra sapkınlıkla suçlanacak bu fikirlerin yanı sıra, bugün ortodoks ve geleneksel kabul edilen görüşler de partide kendine yer bulmuş olsaydı, bunlar mutlaka Moskova konferansında ve ondan önceki parti kongresinde dile getirilirdi. Ama ne baş konuşmacı, ne tartışmaya katılanlar –ne de gazete haberleri– partide “Troçkist” görüşlere karşı çıkan Bolşevik görüşlerle ilgili tek bir kelime söylememektedir.

Parti kongresinden önce yapılan Kiev genel şehir konferansında, baş konuşmacı Gorovitz şöyle diyordu: “Devrimimizi kurtarma mücadelesi ancak uluslararası ölçekte yürütülebilir. Önümüzde iki ihtimal var: Eğer devrim zafere ulaşırsa, sosyalizme geçiş devletini oluşturacağız; ulaşamazsa, uluslararası emperyalizmin iktidarı altında kalacağız.” Parti kongresinin ardından, Ağustos başında, Kiev’deki bir konferansta Piyatkov şöyle diyordu. “Devrimin ilk başından beri hep Rus proletaryasının kaderinin tümüyle Batıdaki proleter devrimin gidişatına bağlı olduğunu söyledik.... Böylelikle sürekli devrim çağına giriyoruz.” Daha önce de andığımız Gorovitz, Piyatkov’un raporuyla ilgili yorumunda şu açıklamayı yapıyordu: “Devrimimizi sürekli devrim olarak tanımlayan Piyatkov’a tamamen katılıyorum.” Piyatkov: “... Rus devriminin yegâne kurtuluşu toplumsal dönüşümün temellerini atacak olan bir dünya devrimindedir.” Acaba bu iki konuşmacı azınlığı mı temsil ediyordu? Hayır. Bu temel sorunda hiç kimse onlara itiraz etmiyordu. Kiev komitesi için yapılan seçimlerde bu ikisi en yüksek oyları aldılar.

O halde şunu kesinlikle saptanmış kabul edebiliriz: sonradan Bolşevizme aykırı ilân edilen görüşler, Nisandaki genel parti konferansında, Temmuzdaki parti kongresinde ve Petrograd, Moskova ve Kiev’deki

konferanslarda ortaya konmuş ve oylama yoluyla onaylanmıştır. Dahası da var: İsa'nın müjdesinin ilk belirtilerinin Kral Davud'un Mezmurlarında keşfedilmesi ölçüsünde bile olsa, gelecekteki tek ülkede sosyalizm teorisinin bir habercisi olarak kabul edilebilecek tek bir çatlak ses bile yükselmemiştir parti içinde.

13 Ağustosta partinin merkez organı şu açıklamayı yaptı: “Her ne kadar «sosyalizm» anlamına gelmekten uzaksa da, tüm iktidarın sovyetlere verilmesi her halükârda burjuvazinin direnişini kıracak ve – var olan üretici güçlere ve Batıdaki duruma bağlı olarak– ekonomik hayatı emekçi kitlelerin çıkarına göre yönlendirip dönüştürecektir. Kapitalist hükümet prangasından kurtulduktan sonra, devrim, sürekli –yani kesintisiz– hale gelecektir. Devlet iktidarını kapitalist sömürü rejimini sağlamlaştırmak için değil, alaşağı etmek için kullanacaktır. Bu yöndeki nihai başarısı Avrupa’daki proleter devrimin başarılarına bağlıdır.... Devrimin bundan sonraki gelişimiyle ilgili yegâne perspektif buydu ve hâlâ da öyledir.” Bu makalenin yazarı, onu Kresti hapishanesinde yazmış olan Troçki idi. Onu yayınlayan gazetenin editörü ise Stalin’di. Alıntının önemi şurada ki, 1917’ye dek Bolşevik partide «sürekli devrim» terimi Troçki’nin bakış açısını belirtmek için kullanılırdı. Birkaç yıl sonra Stalin şöyle diyecektir: “Lenin hayatının son günlerine kadar sürekli devrim teorisine karşı mücadele etmiştir.” Stalin’in kendisi bile hiçbir şekilde mücadele etmemiştir; makale hiçbir editör kısaltmasına veya yorumuna gerek görülmeden yayınlanmıştır.

On gün sonra Troçki aynı gazetede şöyle yazdı: “Bizim için enternasyonalizm soyut bir fikir değil, ... doğrudan yol gösterici, son derece pratik bir ilkedir. Bizim için Avrupa devrimi olmaksızın kalıcı bir başarı söz konusu değildir.” Stalin yine itiraz etmedi. Dahası iki gün sonra bizzat kendisi bu sözleri yineledi: “(işçiler ve askerler) şunu bilsinler ki, ancak Batıdaki işçilerle birlikte, ancak Batıdaki kapitalizmin temellerini sarsarak, Rusya’da devrimi zafere ulaştırmış sayabiliriz!” Devrimin zaferiyle kastedilen, sosyalizmin inşası değil –o konudan hiç bahsetmiyordu– sadece iktidarın kazanılıp korunması idi.

“Burjuvazi” diye yazıyordu Lenin Eylülde, “Rusya’daki komünün kaçınılmaz yenilgisini –yani iktidarı ele geçirirse proletaryanın yenilgisini– haykırıyor.” Bu haykırışlardan ürkmemeliyiz. “İktidarı ele geçiren Rus proletaryasının, onu elde tutmak ve Rusya’yı Batıdaki muzaffer devrime kadar ayakta tutmak için her türlü fırsatı olacaktır.” Devrimin perspektifi burada çarpıcı bir açıklıkla tanımlanmıştır: Avrupa’da sosyalist devrim başlayana kadar iktidarı elde tutmak. Bu formül aceleyle ileri sürülmüş bir şey değildir. Lenin onu günden güne yineler. *Bolşevikler Devlet İktidarını Elde Tutabilecekler mi?* adlı program makalesini şu sözlerle bağlar: “Eğer korkak davranmaz ve iktidarı ele geçirmeyi başarırlarsa, dünya üzerinde, Bolşevikleri sosyalist devrimin dünya çapındaki zaferine kadar iktidarı elde tutmaktan alıkoyabilecek bir güç yoktur.”

Bolşeviklerin sağ kanadı, Bolşeviklerin “tek başına” iktidarı elde tutamayacağını vurgulayarak Uzlaşmacılarla koalisyona gidilmesini talep ediyordu. Lenin onlara, Kasımda –yani devrimden sonra– şöyle cevap verdi: “Tek başımıza iktidarı elde tutmayalım diyorlar. Ama tek başımıza değiliz. Önümüzde tüm Avrupa var. Başlamalıyız.” Lenin’le sağ kanat arasındaki bu diyalogda özellikle açığa çıkan nokta, Rusya’da bir sosyalist toplumun bağımsız olarak yaratılmasının tarafların aklından bile geçmediğidir.

John Reed, Obukovski fabrikasındaki Petrograd toplantılarından birinde, Romanya cephesinden bir askerin şöyle bağırdığını anlatıyor: “Tüm dünyanın halkları ayaklanıp bize yardım edene kadar tüm gücümüzle dayanacağız.” Bu formül gökten zembille inmemişt, isimsiz askerin veya Reed’in ürettiği bir düşünce de değildi. Kitlelere Bolşevik ajitatörlerce aşılanmıştı. Romanyalı işçinin sesi, partinin sesi, Ekim devriminin sesiydi.

“Emekçilerin ve Sömürülen Halkların Hakları Bildirgesi” –Kurucu Meclise Sovyet iktidarı adına sunulan temel devlet programı– yeni yapının görevini, “toplumun sosyalist örgütlenmesini ve bütün ülkelerde sosyalizmin zaferini tesis etmek” olarak ilân ediyor ve şöyle devam ediyordu: “... Sovyet iktidarı, sermayenin boyunduruğuna karşı uluslararası işçi ayaklanması tam zafere ulaşınca dek bu yolda kararlı ilerleyişini sürdürecektir.” Bugüne kadar biçimsel varlığını koruyan bu Leninist “Haklar Bildirgesi”, sürekli devrimi Sovyet Cumhuriyetinin temel yasası haline getirmiştir.

Eğer Bolşeviklerin yaptıklarını ve söylediklerini hapishaneden heyecanla ve titiz bir dikkatle izleyen Rosa Luxemburg, onlarda ulusal sosyalizmin gölgesini bile görseydi, anında alarm zillerini çalardı. O günlerde Bolşeviklerin politikalarını –aslında hatalı biçimde– şiddetle eleştiriyordu. Ama hayır. İşte partinin genel çizgisi hakkında yazdıkları: “Bolşeviklerin, izledikleri politikalarda yönlerini proletaryanın dünya devrimine çevirmeleri, politik uzak görüşlülüklerinin, ilkeli katılıklarının ve politikalarının net kapsamının en güzel kanıtıdır.”

İşte Lenin’in günden güne geliştirdiği, Stalin’in editörlüğünde partinin merkez organında tekrar tekrar dikkat çekilen, irili ufaklı tüm ajitatörlerin konuşmalarının ilham kaynağı olan, cephenin uzak noktalarındaki askerlerin tekrarladıkları, Rosa Luxemburg’un Bolşeviklerin politik uzak görüşlülüğüne delil saydığı görüşler bunlardır; işte Komünist Enternasyonal bürokrasisinin 1926’da suçladığı görüşler bunlardır. “Devrimimizin karakteri ve perspektifi sorununda Troçki ve izleyicilerinin fikirlerinin” diyor Komünist Enternasyonal’in Yedinci Plenum karar metni, “partimizin görüşleriyle, Leninizmle hiçbir ortak yanı yoktur.” Böylece Bolşevizmin epigonları kendi geçmişleriyle de bağlarını kesmişlerdir.

Eğer 1917’de sürekli devrim teorisine karşı mücadele etmiş birileri varsa, bunlar Kadetler ve Uzlaşmacılardır. Milyukov ve Dan, “Troçkizmin devrimci yanılsamalarını” 1905 devriminin çöküşünün temel sebebi olarak gösterirler. Demokratik konferansın açılış konuşmasında Çeidze, “kapitalist savaşın ateşini devrimi bir sosyalist dünya devrimine dönüştürerek söndürme” çabalarını şiddetle mahkûm ediyordu. 13 Ekimde Kerenski Ön Parlamentoda şöyle diyordu: “Şu anda devrimin, demokrasinin ve her türlü özgürlük kazanımının en büyük düşmanı devrimi derinleştirip bir sürekli toplumsal devrime dönüştürmek kisvesi altında kitleleri ayartmaya çalışan ve görünüşe göre bunu başarmış olanlardır.” Çeidze ve Kerenski’nin sürekli devrime düşman olmalarıyla Bolşeviklere düşman olmaları aynı sebeptendir.

İkinci Sovyetler Kongresinde, iktidarın ele geçirildiği dönemde Troçki şöyle diyordu: “Eğer Avrupa halkları ayaklanıp emperyalizmi ezmezlerse, biz ezileceğiz; bu şüphe götürmez Ya Rus devrimi Batıda mücadele kasırgasını harekete geçirecek ya da tüm ülkelerin kapitalistleri bizim devrimimizi boğacaklar.” “Üçüncü bir yol var” diye bağırdı salondan bir ses. Yoksa bu Stalin’in sesi miydi? Hayır, bu bir Menşevikin sesiydi. O yıllarda Bolşevikler henüz “üçüncü yol”u keşfetmemişti.

Uluslararası Stalinist basında yer alan sayısız yinelemelerin sonucu olarak, çeşitli politik çevrelerde, Brest-Litovsk anlaşmazlıklarının altında iki farklı kavrayışın yattığına kesin gözüyle bakılır. Birincisinin hareket noktası Rusya’nın iç güçlerinin sadece dayanmaya değil sosyalizmi kurmaya da yeteceği; diğeri tamamen Avrupa’daki ayaklanmaya bel bağlamaktadır. Gerçekte bu fikir karşıtlığı birkaç yıl sonra yaratılmıştır ve yaratıcısı da buluşunu en yüzeysel biçimde bile olsa tarihsel belgelere uydurmaya zahmet etmemiştir. Elbette bu hiç de kolay olmazdı. Brest döneminde Bolşevikler çok yakın gelecekte Avrupa’da bir devrim patlak vermeyecek olursa Sovyet Cumhuriyetinin yok olmaya mahkûm olduğu konusunda tek bir istisna olmaksızın hemfikirlerdi. Bazıları hafta sayıyordu, bazıları ise ay; hiç kimse yılları düşünmüyordu.

“Rus devriminin en başından beri ...” diye yazıyordu Buharin 28 Ocak 1918’de, “devrimci proletaryanın partisi şunu açıklamıştır: ya Rusya’daki devrimin harekete geçirdiği uluslararası devrim, savaşı ve sermayeyi boğacak, ya da uluslararası sermaye Rus devrimini boğacak.” Ama o zamanlar Almanya’yla devrimci savaşı savunanların başında bulunan Buharin, kendi hizbinin görüşünü tüm partiye atfetmiyor muydu? Bu varsayım ne kadar doğal olsa da, belgelerle açıkça çelişmektedir.

1917’deki ve 1918 başlarındaki Merkez Komite tutanakları –1929’da basıldı– tüm kısaltmalara ve taraflı editörlere rağmen bu sorun hakkında da paha biçilmez kanıtlar sunmaktadır. “11 Ocak 1918 oturumunda, Yoldaş Sergeyev (Artem), tüm konuşmacıların sosyalist devrimin Batıda başarısızlığa uğraması durumunda yok olma tehdidiyle karşı karşıya bulunduğu hemfikir olduğuna işaret etti.” Sergeyev Lenin’in pozisyonundan –yani barışın imzalanmasından– yanaydı. Hiç kimse Sergeyev’e karşı çıkmadı. Çekişen grupların her üçü de aynı genel öncüle başvurmakta yarışlıyordu: dünya devrimi olmadan ileri gidemeyiz.

Stalin tabii ki bu tartışmaya özel bir katkıda bulundu. Ayrı bir barış imzalama gereğini şu gerçeğe dayandırılıyordu: “Batıda devrimci bir hareket yok, somut olgular yok, sadece potansiyeller var ve potansiyellere göre hareket edemeyiz.” Hâlâ tek ülkede sosyalizm teorisinden uzak olmakla birlikte, bu sözleriyle açıkça uluslararası harekete duyduğu köklü güvensizliği açığa vurmaktaydı. “Potansiyellere güvenemeyiz.” Lenin bu Stalinist destekten “bazı yönlerden” derhal uzaklaştı. “Batıda devrimin henüz başlamadığı doğrudur. Ne var ki, eğer bunun ışığında taktiklerimizi değiştirirsek, uluslararası sosyalizme ihanet etmiş oluruz.” Eğer Lenin ayrı bir barışı desteklediyse, bu Batıdaki devrimci harekete inanmadığından ya da yalıtık bir Rus devrimine inandığından değildir: “Genel bir sosyalist devrim gelene kadar dayanmak bizim için önemlidir ve buna ancak barış imzalayarak ulaşabiliriz.” Brest tavizinin anlamı Lenin için “nefes almak üzere bir ara” idi.

Tutanaklar Lenin’in bu uyarısının ardından Stalin’in kendini düzeltmek için fırsat kolladığını ortaya koyuyor. “23 Şubat 1918 oturumu. Yoldaş Stalin: ... Biz de kartımızı devrime oynuyoruz, ama siz hafta hesabı yapıyorsunuz, biz ay.” Stalin burada Lenin’in formülünü kelimesi kelimesine tekrarlamaktadır. Dünya devrimi konusunda Merkez Komitenin iki kanadı arasındaki ayrım hafta-ay ayrımıydı.

1918 Martındaki Yedinci Parti Kongresinde, Brest barışının imzalanmasını savunurken Lenin şöyle diyordu: “Bir Alman devrimi olmazsa yok olacağımız kesin bir gerçektir. Belki Petersburg’da veya Moskova’da değil ama Vladivostok’ta ya da her nereye kadar çekilmek zorunda kalırsak orada yok olacağız. ... ama her halükârda, mümkün veya düşünülebilecek her durumda, Alman devrimi başlamazsa yok oluruz.” Bununla birlikte, mesele sadece Almanya meselesi değildir. “Devasa bir fiili gücü temsil eden ... uluslararası emperyalizm ... hiçbir durumda ve hiçbir şartla Sovyet Cumhuriyetiyle yan yana yaşayamaz. Bu durumda bir çatışma kaçınılmazdır. Bu noktada ... büyük tarihsel mesele ... uluslararası devrimi canlandırma gereğidir.” Benimsenen gizli kararda şunu görüyoruz: “Kongre, Rusya’da zafer kazanmış olan sosyalist devrimin pekişmesinin en kesin güvencesini, ancak onun uluslararası bir işçi devrimine dönüştürülmesinde görüyor.”

Birkaç gün sonra Lenin Sovyetler Kongresine bir rapor hazırladı: “Dünya çapında emperyalizm ve toplumsal devrimin muzaffer ilerleyişi bir arada yaşayamaz.” Moskova Sovyetinin 23 Nisan tarihli bir oturumunda şöyle diyordu: “Geriliğimiz bizi öne çıkardı ve eğer diğer ülkelerde ayaklanan işçilerden büyük bir destek görene dek dayanamazsak yok olacağımız kesindir.” “(Emperyalizmin önünde) ta Urallar’a kadar geri çekilmek zorundayız” diye yazıyordu 1918 Mayısında, “zira Batıda devrimin olgunlaşması için zaman kazanmanın tek yolu bu...”

Lenin Brest'teki görüşmelerin uzamasının barış koşullarını ağırlaştırdığının açıkça farkındaydı, ama uluslararası devrimci görevleri “ulusal” olanların önüne koyuyordu. 28 Nisan 1918'de, barışın imzalanması konusunda Troçki'yle ara sıra anlaşmazlıklar yaşamakla birlikte, sendikaların Moskova konferansında şöyle diyordu Lenin. “Brest görüşmelerine gelince, Yoldaş Troçki'nin teşhirleri tüm dünyanın gözü önündedir ve düşman ülkelerde ... savaş zamanı büyük devrimci hareketleri yaratan da bu politika olmamış mıdır?” Bir hafta sonra Halk Komiserleri Konseyinin Beşinci Sovyetler Kongresine sunduğu raporda aynı soruna döner: “Yoldaş Troçki'nin önderlik ettiği Brest delegasyonumuz aracılığıyla tüm halklara karşı görevimizi yerine getirdik.” Bir yıl sonra Lenin yine hatırlatacaktır: “Brest barışı döneminde ... Sovyet iktidarı dünya proletarya diktatörlüğünü ve dünya devrimini ne kadar ağır olursa olsun her türlü ulusal çıkarın fedasına rağmen savunmuştur.” Stalin, fikirler arasındaki asla çok kesin olmayan ayırım çizgileri, geçen zamanla birlikte hafızasından silindiğinde, “ne anlama gelebilir” diye soruyordu: “Troçki'nin devrimci Rusya'nın tutucu bir Avrupa karşısında tutunamayacağı şeklindeki ifadeleri ne anlama gelebilir? Ancak bir anlamı olabilir: Troçki devrimimizin iç gücünü hissetmiyor.”

Gerçekte “tutucu bir Avrupa karşısında” Sovyet Cumhuriyetinin tutunamayacağı inancı tüm partide vardı. Ama bu yalnızca tutucu Avrupa'nın devrimci Rusya karşısında tutunamayacağı inancının karşı cephesiydi. Ters yönden bu, Rus devriminin uluslararası gücüne sarsılmaz bir güven anlamına geliyordu. Ve parti haksız çıkmadı. Tutucu Avrupa kelimenin tam anlamıyla dayanamadı. Sosyal demokrasisinin ihanetine rağmen Alman devrimi hâlâ Ludendorff ve Hoffmann'ın pençelerini budayacak güçteydi. Bu olmasa Sovyet Cumhuriyeti yıkılmaktan zor kurtulurdu.

Ama Alman militarizmi yıkıldıktan sonra bile, uluslararası durumun genel değerlendirmesinde hiçbir değişiklik yapılmadı. “Çabalarımız kaçınılmaz olarak dünya çapında bir devrime yol açacaktır” diyordu Lenin 1918 Temmuz sonlarındaki bir merkezi Yürütme Kurulu oturumunda. “İşler öyle bir hal aldı ki, ... savaştan bir ittifakla çıkmışken, hemen diğer taraftan emperyalizmin saldırısıyla karşılaştık.” Ağustosta Çekoslovakların katılımıyla iç savaş Volga'ya doğru yayılınca, Lenin bir Moskova mitinginde şunları söyledi: “Devrimimiz bir evrensel devrim olarak başladı.... Proleter kitleler Sovyet Cumhuriyetinin Çekoslovakları yenmesini ve dünya çapında sosyalist devrimin patlak vermesine dek dayanma ihtimalini garanti altına alacaktır.” Batıda devrim patlak verene kadar dayanmak; tıpkı daha önceki parti formülünde olduğu gibi.

Aynı günlerde Lenin Amerikalı işçilere şöyle yazıyordu: “Uluslararası sosyalist devrimin diğer birlikleri yardımımıza gelene kadar kuşatma altında bir kaledeyiz.” Kasımda kendini daha net ifade ediyordu: “Dünya tarihinin olguları gösteriyor ki, Rus devrimini sosyalist devrime dönüştürmek macera değil bir gerçeklikti, zira başka seçenek yoktu. Eğer dünya çapında sosyalizm, dünya çapında Bolşevizm zafere ulaşmazsa, İngiliz-Fransız veya Amerikan emperyalizmi er geç Rusya'nın bağımsızlığını ve özgürlüğünü boğacaktır.” Stalin'in sözlerini yineleyecek olursak, Lenin belli ki “devrimimizin iç gücünü” hissetmiyordu.

Devrimin birinci yıldönümü geride kalmıştı. Partinin olayları sakın kafayla düşünecek zamanı vardı. Ama 1919 Martında Partinin Sekizinci Kongresine verdiği raporda Lenin yine şunu açıklar: “Bir devlette değil bir devletler sisteminde yaşıyoruz ve Sovyet Cumhuriyeti'nin uzun bir dönem emperyalist devletlerle yan yana varolması düşünülemez. Sonunda ya biri ya diğeri zafere ulaşacaktır.” Beyazların bozgunuyla çakışan üçüncü yıldönümünde Lenin hatırlatıyor ve genelleştiriyordu. “Eğer o gece (Ekim devriminin olduğu gece) birisi bize üç yıl içinde ... zafere ulaşacağımızı söyleseydi, hiç kimse, hatta kendine çok fazla güvenen bir iyimser bile ona inanmazdı. Biliyorduk ki zaferimiz ancak davamız tüm dünyayı fethedince gerçek bir zafer olacaktı, zira işe başlarken tamamen dünya devrimine güveniyorduk.” Bundan daha açık seçik bir kanıt olamaz. Ekim devrimi sırasında, “kendine çok fazla güvenen bir iyimser” bile ulusal

sosyalizmi yaratmayı hayal etmemekle kalmıyor, dışarıdan doğrudan yardım almadan devrimi koruma ihtimaline bile inanmıyordu! “İşe başlarken tamamen dünya devrimine güveniyorduk” Üç yıllık bir savaş sonunda düşman birlikleri karşısında zafere ulaşmak için ne partinin ne de Kızıl Ordunun tek ülkede sosyalizm efsanesine ihtiyacı vardı.

Dünyanın durumu beklenenden daha elverişli bir hal aldı. Yeni hedefler uğruna fedakârlık yapmada kitleler olağanüstü bir yetenek sergiledi. İlk ve en önemli dönemde önderler emperyalizmin çelişkilerini iyi kullandılar. Sonuç olarak, devrim “kendine çok fazla güvenen iyimserin” beklediğinden daha kararlı çıktı. Öyleyken bile parti önceki enternasyonal duruşunu korudu.

“Eğer savaş olmasaydı” diye açıklıyordu Lenin 1918 Ocağında, “tüm dünyanın kapitalistlerinin birleştiğini, bize karşı mücadele etme temelinde birlik oluşturduğunu görecektik.” “Neden Ekim devrimini takip eden haftalarda ve aylarda ... o denli kolayca zaferden zafere koşma şansımız oldu?” diye soruyordu partinin Yedinci Kongresinde. “Sadece özel olarak oluşmuş uluslararası bir konjonktür bizi geçici olarak emperyalizmden koruduğu için.” Nisanda Merkez Yürütme Kurulunun bir oturumunda Lenin şöyle diyordu: “Nefes alacak vakit bulmamızın tek nedeni Batıda emperyalist savaşın devam etmesi, Uzak Doğuda ise emperyalist çekişmenin iyice genişlemesi oldu, Sovyet Cumhuriyeti’nin varlığını yalnız bu açıklayabilir.”

Koşulların bu istisnai bileşimi sonsuza dek süremezdi. “Artık savaştan barışa geçtik” diyordu Lenin 1920’de. “Ama savaşın tekrar çıkacağını unutmuyoruz. Kapitalizm ve sosyalizm var oldukça barış içinde yaşayamayız. Uzun dönemde ya biri ya diğeri zafere ulaşacak. Ya Sovyet Cumhuriyeti’nin ya dünya kapitalizminin cenaze marşı okunacak. Bu, savaş içinde bir moratoryumdur.”

Başlangıçtaki nefes alma döneminin uzun bir kararsız denge dönemine dönüşmesini mümkün kılan, sadece kapitalist gruplaşmaların mücadelesi değil, aynı zamanda uluslararası devrimci harekettir. Almanya’daki Kasım devriminin bir sonucu olarak, Alman birlikleri Ukrayna’yı, Baltık Devletlerini ve Finlandiya’yı terk etmek zorunda kaldı. Başkaldırı ruhunun Antant ordularına nüfuz etmesi, Fransız, İngiliz ve Amerikan hükümetlerini Rusya’nın güney ve kuzey kıyılarından çekilmeye itti. Batıda proleter devrim zafere ulaşamadı, ama bu yolda ilerlerken Sovyet devletini birkaç yıl korudu.

Temmuz 1921’de Lenin durumu şöyle özetliyordu. “Son derece kırılgan, son derece kararsız olmakla birlikte belli bir denge sağlanmış durumda, öyle ki sosyalist bir cumhuriyet –elbette kısa bir süre için– kapitalist bir çevrede varolabiliyor.” Böylelikle, haftalardan aylara, aylardan yıllara ilerledikçe, parti yavaş yavaş bir işçi devletinin belli bir süre –“elbette kısa bir süre”– için kapitalist bir ortamda barış içinde varlığını sürdürebileceği fikrini benimsedi.

Yukarıdaki verilerden çürütülemez biçimde çok önemli bir sonuç çıkmaktadır: Eğer Bolşeviklerin genel kanısına göre Sovyet devleti Batıda proletarya zafer kazanmadan uzun süre dayanamayacak idiyse, o halde salt bu nedenle dahi tek ülkede sosyalizmi inşa etme programı pratikte dışlanmıştı; sorun, tabir caizse, daha ilk adımda gündemden düşmüştür.

Ne var ki son yıllarda epigon ekolün öne sürdüğü gibi, partinin, ulusal sosyalist toplumun önündeki tek engel olarak kapitalist orduları gördüğünü varsaymak tümüyle hatalıdır. Silahlı müdahale tehdidi gerçekten de ön plandaydı, ama savaş tehlikesi kapitalist ulusların teknik ve sınai üstünlüğünün en uç ifadesinden başka bir şey değildir. Son çözümlemede sorun, Sovyet Cumhuriyeti’nin yalıtılmışlığına ve geriliğine indirgenebilir.

Sosyalizm insan isteklerini karşılamak için planlı ve uyumlu bir toplumsal üretimin örgütlenmesidir. Üretim araçları üzerinde kolektif mülkiyet sosyalizm değil onun hukuki önkoşuludur. Sosyalist toplum sorunu, insanlığın bugünkü gelişme aşamasında özünde dünya ölçeğinde olan üretici güçler sorunundan soyutlanamaz. Kapitalizme çok dar gelen münferit devlet, tamamlanmış bir sosyalist toplumun arenası olmaya çok daha az yeteneklidir. Üstelik devrimci bir ülkenin geriliği, kapitalizme geri savrulma tehlikesini arttırabilir. Bolşevikler yalıtık bir sosyalist gelişme perspektifini reddederken, mekanik olarak yalıtılmış bir müdahale meselesini değil, sosyalizmin uluslararası ekonomik temeliyle bağlantılı bir sorunlar bütününi düşünüyordular.

Partinin Yedinci Kongresinde Lenin şöyle diyordu: “Eğer Rusya bugün bir “Tilsit Barışı”ndan[1] ulusal yükselişe geçecek olursa –ki şüphesiz geçmektedir– bu yükselişin sonucu burjuva devlete geçiş değil uluslararası sosyalist devrime geçiştir.” Alternatif şuydu: ya uluslararası devrim ya da geriye – kapitalizme– gitmek. Ulusal sosyalizme yer yoktu. “Sosyalizme giden yolda daha kaç geçiş aşaması olacağını bilmiyoruz ve bilemeyiz. Bu, Avrupa sosyalist devriminin gerçek ölçekte ne zaman başlayacağına bağlıdır.”

Aynı yılın Nisan ayında, pratik işler için safların yeniden oluşturulması çağrısında bulunan Lenin şöyle yazar: “Birtakım nedenlerle gecikmiş bulunan Batıdaki sosyalist devrimle ciddi bir işbirliğini, ancak önümüzdeki örgütsel sorunları çözdüğümüz oranda yapabiliriz.” Ekonomik yapılanmaya yönelik bu ilk yaklaşım hemen uluslararası şemaya oturtulmuştur: mesele “Batıdaki sosyalist devrimle işbirliği”dir, Doğuda kendine yeten sosyalist bir âlem yaratmak değil.

Yaklaşmakta olan açlık tehlikesiyle ilgili olarak Lenin Moskova işçilerine şöyle sesleniyordu: “Tüm ajitasyonlarımızda ... üzerimize çöken talihsizliğin uluslararası bir talihsizlik olduğunu, bundan çıkışın tek yolunun uluslararası devrim olduğunu açıklamalıyız.” Açlığın üstesinden gelmek için dünya proletaryasının devrimine ihtiyacınız var, diyor Lenin. Sosyalist toplumu yaratmak için tek bir ülkede devrim yeterlidir, diye yanıtlıyor epigonlar. İşte anlaşmazlığın boyutları! Kim haklı? Şunu asla unutmayalım ki, sanayileşmedeki tüm başarılarla rağmen açlığın üstesinden bugüne dek gelinebilmiş değildir.

Halkın Ekonomi Konseyleri Kongresi 1918 Aralığında sosyalist yapılanma planını şu sözcüklerle formüle etmişti: “Dünya proletaryasının diktatörlüğü giderek kaçınılmaz hale geliyor.... Bu hem tüm dünya toplumunun hem de tek tek ülkelerin gelişimini belirliyor. Proletarya diktatörlüğünün ve sovyet tipi hükümetin diğer ülkelerde de kurulması, ülkeler arası en sıkı ekonomik ilişkilerin kurulmasını, üretimde uluslararası işbölümünü, son olarak da uluslararası ekonomik yönetim organlarının örgütlenmesini mümkün kılacaktır.” Tamamen pratik sorunlarla –kömür, yakacak odun, şeker pancarı– karşı karşıya bulunan bir devlet kurulları kongresinin böyle bir kararı benimsemesi, o dönem partinin bilincine sürekli devrimin nasıl egemen olduğunu her şeyden iyi kanıtlar.

Buharin ve Preobrajenski tarafından yazılan ve pek çok baskı yapan parti ders kitabı *Komünizmin ABC*’sinde şunlar yazıyor: “Komünist devrim ancak bir dünya devrimi olarak zafere ulaşabilir.... İşçilerin sadece bir tek ülkede galip geldiği durumda, ekonomik yapılanma çok zorlaşır.... Komünizmin zaferi için dünya devriminin zaferi zorunludur.”

Buharin aynı fikirlerin ruhuyla, parti tarafından pek çok kez basılan ve pek çok dile çevrilen popüler bir broşürde şöyle yazar: “Uluslararası devrimin sorunları daha önce hiç olmadığı kadar şiddetli bir biçimde Rus proletaryasının önüne dikilmiş durumdadır.... Rusya’daki sürekli devrim, bir Avrupa proleter devrimine dönüşmektedir.”

Lenin'in editörlüğünü yaptığı ve önsöz yazdığı Stepanov-Skvortzov'un *Elektrifikasyon* başlıklı ünlü kitabında, editörün okuyucuya hararetle tavsiye ettiği bir bölümde şunlar söyleniyor: "Rus proletaryası, asla yalıtık bir sosyalist devlet yaratmayı düşünmedi. Kendi kendine yeten bir «sosyalist» devlet, bir küçük-burjuva idealidir. Bunu az çok andıran bir durum, ancak küçük-burjuvazinin ekonomik ve politik olarak ağır bastığı koşullarda düşünülebilir; dış dünyadan kopuk küçük-burjuvazi, yeni teknik ve yeni ekonomiyle birlikte çok istikrarsız bir hal alan kendi ekonomik formlarını pekiştirmenin yolunu arar." Şüphesiz Lenin'in elinden geçmiş olan bu güzel satırlar epigonların son evrimine ışık tutmaktadır!

Komünist Enternasyonalin İkinci Kongresinde sunduğu ulusal sorun ve sömürgeler sorunu üzerine tezlerinde Lenin, sosyalizmin genel görevini, mücadelenin ulusal aşamalarının ötesinde, "kapitalizm altında zaten net bir biçimde gün yüzüne çıkmış olan ve sosyalizm altında kuşkusuz daha da geliştirilip mükemmelleştirilecek olan bir eğilim olarak, genel bir plan uyarınca tüm ulusların proletaryası tarafından düzenlenecek yekpare bir dünya ekonomisini yaratmak" diye tanımlar. Bu kalıtsal ve ilerici eğilime kıyasla tek ülkede sosyalist toplum fikri gericiliktir.

Proletarya diktatörlüğünün ortaya çıkma koşullarıyla sosyalist toplumun yaratılma koşulları özdeş değildir; benzer doğada da değildir; hatta bazı açılardan tam zıttır. Rus proletaryasının iktidara daha önce gelmiş olması, asla sosyalizme ilk onun ulaşacağı anlamına gelmez. Ekim devrimine yol açan gelişmenin çelişkili eşitsizliği, devrimin başarısıyla birlikte ortadan kalkmadı. Bu, ilk işçi devletinin temellerinde yatmaktadır.

"Tarihin zikzakları sonucu sosyalist devrimi başlatmak zorunda kalan ülke ne kadar geri olursa" diyordu Lenin 1918 Martında, "eski kapitalist ilişkilerden sosyalist ilişkilere geçmek onun için o kadar zor olacaktır." Lenin'in konuşmalarında ve yazılarında bu fikre her geçen yıl daha çok yer verildi. "Bizim için devrimi başlatmak kolay ama sürdürmek zordur" diyordu aynı yılın Mayıs ayında. "Batıda ise devrimi başlatmak daha zordur ama sürdürmek daha kolaydır." Aralıkta Lenin aynı düşüncüyü ulusal sınırları aşmakta en çok zorlanan köylülerin önünde geliştiriyordu: "Orada (Batıda) sosyalist ekonomiye geçiş ... bizdekinden daha hızlı ilerleyecek ve daha kolay olacaktır.... Tüm dünyanın sosyalist proletaryasıyla birlik halindeki Rus emekçi köylüleri ... her türlü sorunu açacaktır." "İleri ülkelere kıyasla" diye yineliyordu 1919'da, "Ruslar için büyük proleter devrimi başlatmak daha kolaydı, ama onu sürdürüp sosyalist toplumun tam olarak örgütlenmesi anlamında nihai zafere ulaştırmak daha zor olacaktır." "Rusya için" diye tekrar ısrarla vurguluyordu Lenin 27 Nisan 1920'de, "... sosyalist devrimi başlatmak kolaydı, lâkin sürdürüp sonuna getirmek Avrupa ülkelerine göre daha zor olacak. Bu durumu 1918'in başında vurgulamak zorunda kaldım ve iki yıllık deneyim bu yargımı tamamen haklı çıkardı."

Tarihsel çağlar, farklı kültür düzeyleri biçiminde yaşar. Geçmişin üstesinden gelmek için zaman –yeni çağlar değilse de on yıllar– gerekir. "Yeni gelen nesil daha gelişmiş olsa bile sosyalizme tam geçişi oldukça zor yapacaktır" diyordu Lenin 29 Nisan 1918'de Merkez Yürütme Kurulunun bir oturumunda. Yaklaşık iki yıl sonra bir Tarım Komünleri kongresinde daha da uzak bir tarih belirliyordu: "Şu anda sosyalist bir düzene geçemeyiz. İnşallah çocuklarımızın ya da belki de torunlarımızın zamanında, bu kurulacaktır." Rus işçileri yola diğerlerinden önce çıktı, ama hedefe daha geç ulaşacaktır. Bu karamsarlık değil tarihsel gerçekçiliktir.

"Rus proletaryası olarak bizler, politik yapımızla, İngiltere ya da Almanya'nın önündeyiz ..." diye yazıyordu Lenin Mayıs 1918'de, "ama aynı zamanda sosyalizme maddi-üretimsel hazırlığımız açısından ... en geri Batı Avrupa devletinin de gerisindeyiz." Aynı düşüncüyü iki devleti karşılaştırarak da ifade ediyordu: "Almanya ve Rusya 1918'de, diğer hepsinden daha açık bir biçimde, biri sosyalizmin ekonomik üretimsel, sosyo-endüstriyel koşullarının, diğeri ise politik koşullarının cisimleştiği ülkeler oldular." Tabir

caizse, gelecek toplumun unsurları farklı ülkelere bölünmüş durumdadır. Onları toplayıp birbirine bağlamak, dünya devrimi içindeki bir dizi ulusal devrimin görevidir.

Sovyet ekonomisinin kendine yeterliliği fikrine Lenin peşin peşin gülüp geçiyordu: “Sovyet Rusya’mız tüm kapitalist dünyanın yalıtık bir banliyösü olmaya devam etmekteyken” diyordu 1920 Aralıkındaki Sekizinci Sovyetler Kongresinde, “böyle bir zamanda tam ekonomik bağımsızlıktan söz etmek ... son derece komik bir fantezi ve ütopyacılık olurdu.” 27 Mart 1922’deki On Birinci Parti Kongresinde ise şu uyarıda bulunuyordu: “tâbi olduğumuz, bağlı bulunduğumuz, kopmamızın olanaksız olduğu Rus pazarı ve uluslararası pazar tarafından hazırlanan bir sınavla” karşı karşıyayız. “Bu çok ciddi bir sınav, zira burada bizi ekonomik ve politik olarak yenilgiye uğratabilirler.”

Sosyalist ekonominin dünya ekonomisine bağımlı olduğu fikrini, Komünist Enternasyonal şimdi “karşı-devrimci” kabul ediyor. Sosyalizm kapitalizme bağımlı olamaz! Epigonlar sosyalizm gibi kapitalizmin de, en yüksek gelişimine sosyalizm altında ulaşacak olan uluslararası işbölümüne dayandığını unutacak kadar budalalar. Kendi başına ne kadar önemli olursa olsun, yalıtık bir işçi devletindeki ekonomik inşaa, eksik, sınırlı ve çelişkili kalacaktır: bu yeni bir uyumlu toplumun yüksekliklerine erişemez.

“Sosyalist ekonominin Rusya’daki gerçek yükselişi” diye yazıyordu Troçki 1922’de, “ancak proletaryanın Avrupa’nın en önemli ülkelerinde zafer kazanmasından sonra mümkün olacaktır.” Bu sözler şu anda suç sayılıyor, ne var ki o zaman bir partinin genel görüşünü yansıtıyordu. “İnşaa işi” diyordu Lenin 1919’da, “tümüyle devrimin Avrupa’nın en önemli ülkelerinde ne kadar çabuk zafer kazandığıyla ilgili bir sorundur. Ancak bu zaferden sonra inşaa işini ciddi biçimde ele alabiliriz.” Bu sözler Rus devrimine güvensizliğin değil, dünya devriminin yakın oluşuna duyulan inancın bir ifadesidir. Ama bugün de, Birliğin devasa ekonomik başarılarından sonra bile, “sosyalist ekonominin gerçek yükselişi”nin ancak uluslararası temelde mümkün olabileceği tespiti, doğruluğunu korumaktadır.

Parti, tarım sanayiinin kolektifleştirilmesi sorununa da aynı bakış açısıyla yaklaşıyordu. Köylülük nüfusun önemli bir kısmını –bazı ülkelerde baskın kısmını– oluşturduğuna ve bütün olarak dünya üzerinde bariz bir çoğunluk oluşturduğuna göre, onu bir dizi geçiş aşamasıyla sosyalizme çekmeden proletaryanın yeni bir toplum yaratması mümkün değildir. Meselelerin bu en zorunun halledilmesi, son çözümlemede, sanayi ile tarım arasındaki nitel ve nicel ilişkilere dayanır. Köylülük, kent onların ekonomisini ve kültürünü ne kadar cömertçe besleyebilirse, o kadar gönüllü ve başarılı biçimde kolektifleştirme yolunu tutacaktır.

Ama ülkenin dönüşümü için yeterli sanayi mevcut mudur? Bu sorunu da Lenin ülke sınırlarının ötesine taşıyordu: “Eğer meseleyi dünya çapında ele alacak olursak” diyordu Dokuzuncu Sovyetler Kongresinde “yeryüzünde dünyaya bütün ürünleri sağlayacak kadar gelişkin bir büyük ölçekli sanayi mevcuttur.... Bu noktayı hesabımızın temeline koyuyoruz.” Rusya’da Batıdaki diğer ülkelere göre çok daha kötü olan sanayi-tarım ilişkisi, bugün de bazı dönemlerde sovyet sisteminin istikrarını tehdit eden ekonomik ve politik krizlerin temelidir.

“Askeri komünizm” diye anılan politika –yukarıdan da açıkça anlaşıldığı gibi– ulusal sınırlar içinde sosyalist bir toplum kurma fikrine dayanmıyordu. Sadece Sovyet iktidarıyla alay eden Menşevikler ona bu tip planlar atfediyorlardı. Bolşevikler için, yıkıntıların ve iç savaşın doğurduğu Spartan [\[2\]](#) rejimin bundan sonraki kaderi doğrudan Batıda devrimin gelişmesine bağlıydı. Ocak 1919’da askeri komünizmin doruğunda Lenin şöyle diyordu: “Üretimde komünist politikamızın temellerini savunacak ve bunları komünizmin tam ve dünya çapındaki zaferine dek sarsılmadan hayata geçireceğiz.” Tüm partiyle birlikte Lenin de yanılmıştı. Üretimdeki politikayı değiştirme gereği hasıl oldu. Şu anki durum itibariyle,

Ekim'den iki veya üç yıl sonra Avrupa'da sosyalist devrim olsaydı bile Yeni Ekonomik Politika çizgisinde bir geri çekilmenin yine de kaçınılmaz olacağını söyleyebiliriz. Ama diktatörlüğün ilk aşamasına bugünden baktığımızda, askeri komünizmin yöntemlerinin ve yanılısamlarının, sürekli devrim perspektifiyle ne kadar iç içe geçmiş olduğunu görürüz.

Üç yıllık iç savaşın sonunda yaşanan derin iç kriz, proletaryayla köylülük ve partiyle proletarya arasında doğrudan bir kopuş tehdidini doğurdu. Sovyet iktidarının yöntemlerini radikal biçimde yeniden gözden geçirmek şart oldu. “Orta köylülüğü ekonomik olarak tatmin etmeli ve serbest ticareti benimsemeliyiz” diye açıklıyordu Lenin. “Aksi halde uluslararası devrimin gecikmesi durumunda Rusya’da proletaryanın iktidarını korumak imkânsız hale gelir.” Ama NEP’e geçiş, iç ve uluslararası sorunlar arasındaki bağın genel olarak kırılmasını da beraberinde getirmemiş miydi?

Lenin Komünist Enternasyonalin Üçüncü Kongresi için hazırladığı tezde, o zaman açılmakta olan yeni aşamanın genel bir tasvirini yapıyordu: “Tek bir süreç olarak dünya proleter devrimi bakımından, Rusya’nın içinden geçtiği dönemin önemi, devlet iktidarını elinde tutan proletaryanın küçük-burjuva kitleye yönelik politikasının pratikte test edilmesinde yatmaktadır.” Bizzat Yeni Ekonomik Politikanın çerçevesini tanımlayışı bile, tek ülkede sosyalizm sorununu açıkça ortadan kaldırır.

Yeni sanayi yöntemlerinin ele alınıp hayata geçirildiği günlerde Lenin’in kendi kullanımı için yazdığı şu satırlar da en az öncekiler kadar aydınlatıcıdır: “Köylülükle 10 ilâ 20 yıl daha doğru ilişkiler kurulması, dünya çapında zaferi garantiler (büyümekte olan proleter devrimlerin gecikmesi durumunda bile).”

Hedef belirlenmiştir: Batıdaki devrimin olgunlaşması için gerekebilecek yeni, daha uzun döneme kendimizi ayarlamak. Sadece ve sadece bu anlamda Lenin güvenini belirtmiştir: “NEP Rusya’sından sosyalist bir Rusya çıkacaktır.”

Uluslararası devrim fikrinin burada revize edilmediğini söylemek yetmez; belli ölçüde daha derin ve kesin bir ifade bulmuştur: “Kapitalizmin geliştiği ülkelerde” diyordu Lenin Onuncu Parti Kongresinde NEP’in tarihsel konumunu açıklarken, “on yıllardır kendini oluşturma sürecinde olan bir ücretli tarım emekçileri sınıfı var... Bu sınıfın yeterince geliştiği yerde kapitalizmden sosyalizme geçiş mümkündür. Tüm yazılarımızda, konuşmalarımızda, tüm basınıımızda, Rusya’daki durumun bu olmadığını, bizde sanayide çalışan işçi azınlığa karşın küçük toprak sahiplerinin ezici çoğunluğa sahip olduğunu vurguladık. Böyle bir ülkede toplumsal devrim nihai başarıya ancak iki koşulla ulaşabilir: birincisi, bir veya birkaç ileri ülkede olacak toplumsal devrimin zamanında destek vermesi koşuluyla ... diğer koşul ... devlet iktidarını elinde tutan proletaryayla köylü nüfusun çoğunluğu ... arasındaki bir anlaşmadır... Ancak köylülerle yapılacak bir anlaşma, diğer ülkelerde devrim başlayana dek Rusya’da sosyalist devrimi koruyabilir.” Sorunun bütün unsurları burada bir araya toplanmıştır. Köylülükle birleşme, bizzat Sovyet iktidarının varoluşu için gereklidir; ama bu, sosyalist toplumun ekonomik temelini oluşturacak yegâne şey olan uluslararası devrimin yerini alamaz.

Aynı Onuncu Kongrede, *Kapitalist Bir Çevrede Sovyet Cumhuriyeti* üzerine özel bir rapor hazırlandı. Bu raporu Batıdaki devrimin gecikmesi dayatmıştı. Merkez Yürütme Kurulunun sözcüsü olarak Kamenev kürsüye çıkmıştı. “Asla kendimize tek bir yalıtık ülkede komünist bir yapı yaratma hedefi biçmedik” diye konuştu, şüphe götürmez bir gerçekmiş gibi. “Ne var ki, dört bir taraftan kapitalist ilişkilerle çevrelenen sovyet proleter cumhuriyetinin, sosyalist devletin, komünist yapının temellerini korumak zorunda olduğumuz bir konumda bulduk kendimizi. Bu görevi başarabilir miyiz? Bence bu skolastik bir sorudur. Böyle bir durumda bu soruya cevap verilemez. Doğru soru şöyledir: varolan ilişkiler çerçevesinde Sovyet iktidarını nasıl koruruz ve şu ya da bu ülkenin proletaryasının yardımımıza geleceği ana değin nasıl

savunuruz?” Konuşma taslağını birçok kez Lenin’le birlikte incelediği kuşku götürmez olan sözcünün fikirleri Bolşevizm geleneğiyle çelişiyor idiyse, neden kongrede itiraz sesleri yükselmedi? Nasıl oldu da, devrimin en temel sorununda Kamenev’in Bolşevizmin fikirleriyle “hiçbir ortak noktası” olmayan fikirler geliştirdiğine parmak basan tek bir delege çıkmadı? Nasıl oldu da tüm partide hiç kimse bu sapmayı fark etmedi?

“Lenin’e göre” diye iddia ediyor Stalin, “devrim gücünü öncelikle Rusya’nın kendi işçi ve köylülerinden alır. Troçki gerekli güçlerin ancak proletaryanın dünya devrimi arenasında bulunabileceğini iddia ediyor.” Diğer pek çoğu gibi bu uydurma karıştılgıya da cevabı Lenin önceden vermişti: “Rus işçi sınıfının uluslararası proletaryanın diğer kollarına göre zayıflığını” diyordu 14 Mayıs 1918 tarihli Merkez Yürütme Kurulu oturumunda, “bir an bile unutmadık ve unutmayacağız.... Ama müttefikimiz olan dünya proletaryası gelene dek, görev başında kalmalıyız.” Ekim devriminin üçüncü yıldönümünde Lenin bunu teyit ediyordu: “Kozumuzu uluslararası devrime oynadık ve bunda şüphesiz haklıydık.... Hep tek bir ülkede sosyalist devrim gibi bir işi sona erdirmenin imkânsız olduğu gerçeğini vurguladık.” İğne işinde çalışan işçilerin 1921 Şubatındaki bir kongresinde şöyle diyordu: “Her zaman ve tekrar tekrar işçilere, zaferimizin en önemli görevinin ve temel şartının devrimin en azından birkaç ileri ülkeye yayılması olduğunu gösterdik.” Hayır. Lenin güçleri dünya arenasında bulma konusunda fazlasıyla kararlıdır; onu temize çıkaramazsınız!

Tıpkı Troçki’nin Lenin’in karşısına konması gibi, Lenin de Marx’ın karşısına konur, hem de aynı temelde. Eğer Marx proleter devrimin Fransa’da başlayıp ancak İngiltere’de tamamlanacağını varsaymışsa, Stalin’e göre, bu, Marx’ın o zamanlar eşitsiz gelişme yasasını bilmemesiyle açıklanabilir. Aslında devrimci inisiyatif alan ülkeyle sosyalizmin gerçekleştirileceği ülkeleri karşılaştıran Marksist kıyas, tamamen eşitsiz gelişme yasasına dayanmaktadır. Ne olursa olsun, büyük meselelerde hiç lafını esirgemeyen Lenin, devrimin uluslararası karakteri konusunda hiçbir yerde ve hiçbir zaman Marx ve Engels’le bir anlaşmazlığa düşmemiştir. Tam aksine! Eğer “işler Marx ve Engels’in beklediğinden farklı yola girdiyse” diyordu Lenin Üçüncü Sovyetler Kongresinde, bu sadece ülkelerin tarih sırasıyla ilgili bir şeydir. Olayların akışı Rus proletaryasına “uluslararası toplumsal devrimin öncülüğü onurlu rolünü verdi ve şimdi devrimin gelişiminin doğrultusunu açıkça görebiliyoruz: Ruslar başladı, Almanlar, Fransızlar, İngilizler onu devam ettirecekler ve sosyalizm zafere ulaşacak.”

Devlet saygınlığı bakımından da uyarılıyoruz. Ulusal sosyalizm teorisinin reddedilmesi –Stalin’e göre– “ülkemizin taşsız kalmasına yol açar.” Marksist bir kulağa dayanılmaz gelecek bu ifade tarzı, tek başına, Bolşevik gelenekten kopuşun derinliğini gösterir. Lenin’in korktuğu “taşsızlık” değil ulusal bağınazlıktı. “Biz işçi sınıfının devrimci kollarından biriyiz” diyordu Nisan 1918’de Moskova Sovyetinin bir oturumunda, “öne çıkışımız, ötekilerden daha iyi olmamızdan değil, tam da dünyadaki en geri ülkelere biri olmamızdan kaynaklanıyordu.... Mutlak zafere ancak diğer ülkelerin tüm işçileriyle, bütün dünyanın işçileriyle birlikte ulaşacağız.”

Ölçülü bir kendini değerlendirme çağrısı, Lenin’in konuşmalarının ana motifi haline gelmiştir. “Rus devrimi” diyordu 4 Haziran 1918’de, “... Rus proletaryasının özel meziyetlerinden değil, tarihin akışından doğdu, ve bu proletarya ön safa geçici olarak tarihin iradesiyle sürülmüş ve bir süre için dünya devriminin öncüsü olmuştur.” “Dünya işçi hareketi içinde Rus proletaryasının oynadığı birincil rolü açıklayan” diyordu Lenin 23 Temmuz 1918’de bir fabrika komitesi konferansında, “ülkenin sınai gelişmişliği değil tam tersine Rusya’nın geriliğidir.... Rus proletaryası, zaferinin zorunlu şartının ve temel önkoşulunun tüm dünyanın veya en azından kapitalist ilişkilerde ileri birkaç ülkenin işçilerinin birlikte hareketine bağlı olduğunun açıkça farkındadır.” Ekim devrimini doğuran sadece Rusya’nın geriliği değildi, Lenin bunu çok iyi biliyordu. Ama çubuğu düzeltmek için bilinçli olarak çok fazla büküyordu.

Halk Ekonomi Konseylerinin –özellikle sosyalizmi inşa etmeye çağrılan organlar– 26 Mayıs 1918 tarihli kongresinde Lenin şöyle diyordu: “Tek başımıza, kendi güçlerimizle sosyalist devrime, Rusya’dan çok daha ileri bile olsa bir tek ülkede ulaşamayacağımız gerçeğine gözümüzü kapatmıyoruz.” Ve bu noktada, bürokratik bağınazlığın gelecekteki sesini duyar gibi, açıklıyordu: “Bu bir nebze bile karamsarlığa yol açmaz, zira üzerimize aldığımız görev, dünya çapında tarihsel zorluğa sahiptir.”

8 Kasım tarihli Altıncı Sovyetler Kongresinde şöyle diyordu: “Sosyalist devrimin tam zaferi tek ülkede düşünülemez, en azından birkaç ileri ülkenin –aralarında Rusya sayılamaz– çok aktif işbirliğini gerektirir...” Lenin sadece Rusya’ya sosyalizm hakkını çok görmekle kalmaz, diğer ülkelerin sosyalizmi inşa sürecinde ona kesin olarak ikincil bir rol biçer. Ülkemizi “taçsız” bırakan ne büyük bir suç!

Mart 1919’da bir Parti Kongresinde Lenin çok ateşlileri dizginler: “Proletarya ile köylülük arasında özel bir ilişkinin bulunduğu bir ülkede, kapitalizmin yıkılışında ilk adımları atmak yönünde pratik bir deneyimimiz var. Hepsi bu. Kurbağa gibi şişirsek, tüm dünyaya eğlence malzemesi oluruz. Sadece palavracı konumuna düşeriz.” Bu laflardan gücenecek kimse var mı? 19 Mayıs 1921’de Lenin şöyle haykırıyordu: “Bolşeviklerden herhangi biri, devrimin nihai zafere ancak ileri ülkelerin tümünü veya en azından birkaçını kapsayınca ulaşacağını hiç inkâr etti mi?” Partinin Kasım 1920’deki Moskova il konferansında dinleyicilere tekrar, Bolşeviklerin “tüm dünyanın tek başına Rusya’nın güçleriyle değiştirileceğini” ne taahhüt ettiğini ne de hayal ettiğini hatırlattı. “... Böyle bir deliliğe asla kapılmadık; hep devrimimizin tüm ülkelerin işçileri onu destekleyince zafere ulaşacağını söyledik.”

“Henüz” diye yazıyordu 1922 başlarında, “sosyalist ekonominin temellerini tamamlayamadık. Bu süreç ölmekte olan bir kapitalizmin düşman güçlerince durdurulabilir. Bunun net bir biçimde farkında olmalı ve açıkça kabullenmeliyiz. Zira, özellikle yüksek yerlerde, yanılsamalardan ve baş dönmesinden daha tehlikeli bir şey yoktur. Ve bu acı gerçeği kabul etmekte, hiçbir «korkunç» yön, en küçük bir cesaret kırıcı sebep yoktur; zira her zaman Marksizmin ABC’sini, yani sosyalizmin zaferi için birkaç ileri ülkenin proletaryasının ortak çabasının gerekli olduğunu öğrettik ve tekrarladık.”

İki yıldan biraz fazla zaman geçince Stalin bu temel sorunda Marksizmden vazgeçmek istedi. Hangi bahaneyle? Marx’ın evrimin eşitsizliğinden –yani doğanın ve toplumun en temel diyalektik yasasından– bihaber olduğu bahanesiyle. Ya, Stalin’e göre emperyalizm deneyimi sonucunda bu eşitsizlik yasasını ilk “keşfeden”, ancak “Marksizm’in ABC’sine” dört elle sarılan Lenin’e ne demeli? Buna bir açıklama getirilmesini boşuna bekleriz.

“Troçkizm” –Komünist Enternasyonalin iddiasına ve hükmüne göre– “kendinde ve kendisi için (!) devrimimizin özde sosyalist olmadığı, Ekim devriminin sadece Batıda bir sosyalist devrimin işareti, harekete geçiricisi ve başlangıç noktası olduğu önermesinden kaynaklanmıştır ve kaynaklanmaktadır.” Milliyetçi yozlaşma burada kendisini saf skolastisizmle maskeleymiştir. “Kendinde ve kendisi için” bir Ekim devrimi yoktur. Avrupa’nın tüm öngelen tarihi olmadan bu devrim mümkün olmazdı ve Avrupa’da ve tüm dünyada devamı gelmezse onun için umut yoktur. “Rus devrimi yalnızca uluslararası devrim zincirinin bir halkasıdır.” (Lenin) Bu devrimin gücü, tam da epigonların onun “taçsız kaldığını” söylediği yerdedir. Tam da ve ancak kendine yeterli bir bütün olmayıp, bir “işaret”, “harekete geçirici”, “başlama noktası”, “halka” olduğu için, tam da bu yüzden sosyalist bir karakteri vardır.

“Elbette sosyalizmin tek ülkede nihai zafere ulaşması imkânsızdır” diyordu Lenin Ocak 1918’de Üçüncü Sovyetler Kongresinde, “ama başka bir şey mümkündür: herhangi bir ülkede, tüm ülkelerin emekçi kitlelerini ateşleyecek bir canlı örnek, bir başlangıç.” Temmuzda Merkez Yürütme Kurulunun bir oturumunda, “şimdiki görevimiz ... bu sosyalizm meşalesine dört elle öyle sarılmaktır ki, büyüyen

toplumsal devrim yangınına mümkün olduğunca fazla kıvılcım sıçratmaya devam etsin.” Bir ay sonra bir işçi toplantısında, “(Avrupa’da) devrim büyümekte ... ve biz o başlayana dek Sovyet iktidarını elde tutmalıyız. Bizim hatalarımız Batı proletaryasına ders olmalıdır.” Birkaç gün sonra bir eğitim işçileri kongresinde: “Rus devrimi sadece bir örnektir; bir devrim dizisinin sadece ilk basamağıdır.” Mart 1919’da bir parti kongresinde: “Rus devrimi özünde dünya çapındaki proleter devrimin ... bir provasıdır.” “Kendinde ve kendisi için” bir devrim değil, bir meşale, bir ders, sadece bir örnek, sadece bir ilk adım, sadece bir halka! Bağımsız bir gösteri değil, sadece bir prova! Ne inatçı ve acımasız bir “taçsız kalma”!

Ama Lenin burada da durmadı; “olur da” diyordu 8 Kasım 1918’de, “birden bire süpürülüp götürülürsek ... hatalarımızı saklamadan, talihin bize bahsettiği zamanı tamamen sosyalist dünya devrimi için kullandığımızı söylemeye hakkımız olacaktır.” Bu görüş, kendilerini sonsuza dek dünyanın merkezine yerleşmiş sanan epigonların bağınaz kendini beğenmişliğinden hem düşünce yöntemi hem de siyasal psikoloji açısından ne kadar da uzaktır.

Temel bir sorunda söylenen bir yalan, eğer siyasi çıkarlar sizi ona sarılmaya zorlarsa, sayısız yanlışla yol açar ve yavaş yavaş tüm düşünce yapınızı değiştirir.

“Partimizin işçi sınıfına yalan söylemeye hakkı yoktur” diyordu Stalin, Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulunun 1926’daki bir toplantısında. “Sosyalizmin ülkemizde inşa edilebileceğine güvenmemenin, iktidardan vazgeçmeye ve partimizin egemen konumundan muhalefet partisi konumuna geçmesine neden olacağını dürüstçe açıklamalıyız.” Komünist Enternasyonal bir kararında bu görüşü kutsadı: “Bu olasılığı (tek ülkede sosyalist bir toplumun kurulması olasılığını) reddetmek muhalefet adına, Rusya’da sosyalist devrimin önkoşullarını reddetmekten başka bir şey değildir.” “Önkoşullar”, dünya ekonomisinin genel koşulları değil, emperyalizmin iç çelişkileri değil, Rusya’da sınıfların karşılıklı ilişkileri değil, sosyalizmi tek ülkede gerçekleştirmek için peşinen verilen bir söz oluyor!

1926 sonbaharında epigonların ileri sürdüğü bu teleolojik argümana 1905’te Menşeviklere verdiğimiz cevabı verebiliriz: “Sınıf mücadelesinin nesnel gelişimi proletaryayı iki alternatifle karşı karşıya bırakırsa –ya devlet iktidarının hak ve görevlerini eline al ya da sınıf mevziini teslim et– sosyal demokrasi devlet iktidarının ele geçirilmesini gündemin başına yerleştirecektir. Bunu yaparken asla daha derin türden gelişme süreçlerini, üretimin büyüme ve merkezileşme süreçlerini gözardı etmeyecektir. Ama şöyle diyecektir: son çözümlemede ekonomik gelişmenin gidişatına dayanan sınıf mücadelesinin mantığı, burjuvazi ekonomik misyonunu tamamlamadan proletaryayı diktatörlüğe doğru iterse ... bu sadece tarihin onun sırtına devasa zorlukta bir görev yüklediği anlamına gelir. Belki proletarya mücadelede tükenip yükünün ağırlığı altında ezilebilir; belki. Ama sınıfsal yozlaşma ve tüm ülkeyi barbarlığa sürüklenme korkusu yüzünden bu görevleri reddedemez.” Şu an buna ekleyecek hiçbir şeyimiz yok.

“Ekonomik ve politik güçlerimiz arasındaki uyum bir kere kurulduktan sonra” diyordu Lenin Mayıs 1918’de , “«buradan» iktidarı ele geçirmememiz gerektiğini çıkarmak onarılmaz bir hata olur... Ancak «cam fanus» içinde yaşayan insanlar bu şekilde düşünür ve hiçbir zaman «uyum» diye bir şeyin olmayacağını, ne doğanın ne de toplumun evriminde uyuma yer olmadığını, tam sosyalizmin ancak bir dizi girişim –her biri ayrı ayrı ele alındığında tek yönlü olacak olan, belli bir uyumdan yoksun olacak olan– sayesinde, tüm ülkelerin proleterlerinin devrimci işbirliğiyle yaratılacağını unuturlar.” Uluslararası devrimin karşılaştığı zorluklar, edilgen bir uyarlanmayla, iktidardan vazgeçmekle, uluslararası ayaklanmayı ulusal bazda izlemek ve beklemekle değil, canlı eylemle, çelişkilerin üstesinden gelmekle, mücadelenin dinamiğiyle ve çapının genişlemesiyle aşılr.

Epigonların tarih felsefesini ciddiye alırsak, Bolşeviklerin Ekim devrimi olmadan önce, bir düşman ordusuyla karşı karşıya kalacaklarını, askeri komünizmden NEP'e geçeceklerini, ihtiyaç halinde kendi milli sosyalizmlerini kuracaklarını peşinen bilmeleri lâzımdı. Kısacası, iktidarı ele geçirmeden önce hesaplarını doğru yapıp muhasebe defterini kapatmalıydılar. Gerçekte olanlar bu sofî karikatürden çok farklıdır.

1919 Martında parti kongresine sunduğu bir raporda Lenin şöyle diyordu: “Sık sık el yordamıyla yürümek zorunda kalıyoruz; şöyle bir bakıp kavramaya çalıştığımız zaman, bu olgu çok açık bir hal alıyor. Ama bu durum 10 Ekim 1917’de iktidarın ele geçirilmesini tartışırken bile bizi bir an olsun korkutmadı. Troçki yoldaşın deyimiyle deneye girişmek, denemeyi yapmak durumunda olduğumuzu biliyorduk. Daha önce dünyada kimsenin bu ölçüde üstlenmediği bir işi üstlenmiştik.” Ve dahası: “Nasıl sona ereceğini bilerek kim devasa bir devrimi gerçekleştirebilir? Böyle bir bilgiyi nereden alabiliriz ki? Kitaplarda bulamazsınız. Böyle bir kitap yok. Kararımız ancak kitlelerin deneyiminden doğabilirdi.”

Bolşevikler, Rusya’nın sosyalist bir toplum yaratacağı garantisini aramadılar. Buna ihtiyaçları yoktu. Bir işlerine yaramazdı. Bu, Marksizm okulunda öğrendikleri her şeyle çelişiyordu. “Bolşeviklerin taktikleri” diye yazıyordu Lenin Kautsky’ye karşı, “yegâne enternasyonal taktiklerdi, çünkü bunlar dünya devriminden ödlekçe bir korkuya, ona darkafalı bir güvensizliğe dayanmıyorlardı...” Bolşevikler, “tüm ülkelerde devrimin geliştirilmesi, desteklenmesi, harekete geçirilmesi için bir ülkede yapılabilecek her şeyi yaptılar.” Böyle bir taktikle peşinen şaşmaz bir güzergâh çizmek imkânsızdı, ulusal bir zaferi garanti etmek daha da imkânsız. Ama Bolşevikler, tehlikenin, savaş gibi devrimin de bir unsuru olduğunun bilincindeydiler. Tehlikeye göz göre göre atıldılar.

Burjuvazinin kendi çıkarları uğruna nasıl cesaretle savaşa girdiğini bir örnek ve serzeniş olarak dünya proletaryasına anımsatan Lenin, “kolay bir zaferi «garantilemeden» kavgaya girişmekten korkan” sosyalistleri nefretle damgalıyordu. “... Uluslararası sosyalizmin böyle düşünen çizme yalayıcıları, burjuva ahlâkının dalkavukları, üç kere aşağılanmayı hak ediyor.” Çok iyi bilindiği gibi Lenin, aşırı öfkeli olduğunda dahi sözlerini özenle seçmekten geri durmazdı.

“Ama ne yapacağız” diye Stalin sorgulamaya devam ediyor, “uluslararası devrim gecikmeye mahkûmsa? Devrimimizin önünde bir çıkış yolu var mı? Troçki hiçbir çıkış yolu göstermiyor.” Epigonlar Rus proletaryası için tarihsel ayrıcalıklar istiyorlar: insanlığın geri kalanının akıbeti ne olursa olsun, onun sosyalizme kesintisiz geçişine yol açılmalıdır. “Eğer olaylara dünya çapında tarihsel bir ölçekten bakılırsa,” diyordu Lenin partinin Yedinci Kongresinde, “hiç şüphe yok ki yalnız kaldığı müddetçe devrimimizin nihai zafere ulaşması ... imkânsızdır.”

Ama bu durumda bile meyvesiz kalmayacaktır. “Emperyalistler yarın Bolşevik iktidarı devirse bile,” diyordu Lenin Mayıs 1919’da bir öğretmenler kongresinde, “iktidarı aldığımıza bir an bile pişman olmayacağız. Ve sınıf bilincine sahip işçilerin bir teki bile ... pişman olmayacak ya da devrimimizin başarılı olduğundan şüphe etmeyecek.” Zira Lenin, zaferden, mücadelenin gelişiminde aşama kaydetmeyi anlıyordu. “Yeni toplum ... şu ya da bu sosyalist devleti yaratmak için atılan farklı ve eksik somut adımlar dizisinde vücut bulan bir soyutlamadır.” “Sosyalist devlet”le “yeni toplum” arasındaki bu keskin ayrım, ve bir anlamda karşıtlık, epigon literatürün Lenin’in metinleri üzerindeki sayısız tahrifatını açıklayacak anahtardır.

İktidarın ele geçirilişinin beşinci yılının sonunda, Lenin, Bolşevik stratejinin anlamını son derece açık biçimde ifade etti. “Uluslararası devrimi gerçekleştirmeye başladığımız zaman, devrimin gelişimini öngörebileceğimiz inancıyla değil, bir dizi durum bizi devrimi yapmaya ittiğinden işe başladık.

Düşüncemiz şuydu: Ya uluslararası devrim imdadımıza yetişecekti ve bu durumda zaferimiz güvence altına alınacaktı, ya da yenilgi halinde bile devrim davasına hizmet ettiğimiz ve deneyimimizin diğer devrimlere faydalı olacağı bilinciyle, kendi mütevazı devrimci çalışmamızı sürdürecektik. Uluslararası dünya devrimi olmaksızın proleter dönüşümün imkânsız olduğu bizim için çok açıktı. Devrimden önce de sonra da düşüncemiz şuydu: hemen veya her halükârda çok kısa sürede, diğer ülkelerde, daha gelişmiş kapitalist ülkelerde devrim başlayacaktır, yoksa yok olmaya mahkûmuz. Bu bilince rağmen her durumda ve her ne pahasına olursa olsun sovyet sistemini korumak için her şeyi yaptık. Çünkü sadece kendimiz için değil, uluslararası devrim için çalıştığımızı biliyorduk. Bunu biliyorduk, bu inancımızı Ekim devriminden önce de, hemen ardından Brest-Litovsk Barışında da ifade ettik. Ve genel olarak bu doğrudu.” Tarihler değişti, olayların akışı pek çok açıdan beklenmedik bir hal aldı, ama temel yönelim değişmedi.

Bu sözlere eklenecek ne var? “Uluslararası devrimi ... başlattık.” Eğer Batıda bir devrim “hemen veya her halükârda çok kısa sürede” başlamazsa –diye düşünüyordu Bolşevikler– “yok olmaya mahkûmuz”. Ama o durumda dahi iktidarın ele geçirilmesi haklı çıkacaktır: yok olanların deneyimlerinden diğerleri öğrenecektir. “Sadece kendimiz için değil, uluslararası devrim için çalışıyoruz.” Tamamen enternasyonalizmle dolu bu fikirleri, Lenin Komünist Enternasyonale açıklıyordu. Ona kimse karşı çıktı mı? Ulusal bir sosyalist toplumun olabilirliğini kimse çıtlattı mı? Hiç kimse. Tek bir kelime bile!

Beş yıl sonra, Komünist Enternasyonal Merkez Yürütme Kurulunun yedinci plenumunda Stalin bunlara tamamen zıt fikirler geliştirdi. Bu fikirleri zaten biliyoruz: Eğer “sosyalizmin ülkemizde inşa edilebileceğine güven” yoksa, parti “egemen konumundan muhalefet partisi konumuna ...” geçmelidir. İktidarı ele geçirmeden önce başarı garantisine sahip olmalıyız; bu garanti ancak ulusal koşullarda aranabilir; sosyalizmin köylü Rusya’da kurulabileceğine güvenmeliyiz; o zaman dünya proletaryasının zaferine güvenmesek de idare edebiliriz. Düşünce zincirinin bütün bu halkaları, Bolşevizm geleneğinin yüzüne patlatılan birer tokattır.

Geçmişten kopuşlarını örtbas etmek için Stalin ekolü, Lenin’in konuyla en alâkasız bazı satırlarını kullanmaya çalışmıştır. 1915 tarihli *Avrupa Birleşik Devletleri* makalesi, kazara, tek tek ülkelerdeki işçi sınıfının iktidarı ele geçirip diğerlerini beklemeden sosyalist inşaya girişmesi fikrini ileri sürer. Eğer bu tartışılmaz satırların ardına ulusal sosyalist toplum fikri gizlenmişse, sonraki yıllarda Lenin onu nasıl hepten unutmuş ve her adımda onunla çelişmiştir? Ama doğrudan ifadeler varken, dolaylı çıkarımlara başvurmak gereksizdir. Aynı yıl içinde, 1915’te, Lenin’in kaleme aldığı program tezleri, sorunu açıkça ve doğrudan cevaplar: “Rusya proletaryasının görevi Rusya’daki burjuva-demokratik devrimi sonuna kadar götürüp Avrupa’daki sosyalist devrimi alevlendirmektir. Bu ikinci görev şu anda birinciyle neredeyse iç içe geçmiştir, ama hâlâ özel ve ikinci bir görevdir, zira bu Rusya proletaryasıyla işbirliği yapan farklı sınıflar sorunudur. İlk görev için işbirliği yapılacak olan, Rusya’nın küçük-burjuva köylülüğüdür; ikinci için ise diğer ülkelerin proletaryası.” Bundan daha fazla açıklık beklenemez.

Lenin’den alıntı yapmaya yönelik ikinci girişim de daha sağlam temelli değildir. Kooperatifçilik üzerine yarım kalmış bir makalesinde, Sovyet Cumhuriyeti’nde, yeni devrimler olmadan sosyalizme geçişi tamamlamak için “gerekli ve yeterli her şeyin” elimizde olduğunu söyler Lenin. Burada mesele, metinde de açıkça görüldüğü gibi, sosyalizmin politik ve hukuki önkoşullarıdır. Yazar okuyuculara kültür ve üretimle ilgili önkoşulların yetersiz olduğunu hatırlatmayı ihmal etmez. Genelde Lenin düşüncelerini defalarca tekrarlar. “Bizim ... doğrudan sosyalizme geçecek kültürümüz yoktur” diye yazıyordu aynı dönemde, 1923’ün başlarında, “her ne kadar politik ön koşullara sahipsek de.” Bu durumda da her zaman olduğu gibi Lenin, Batı proletaryasının sosyalizme Rus proletaryasıyla birlikte ve onun önünde ilerleyeceği varsayımından hareket ediyordu. Kooperatifçiliğe ilişkin makale, dünya sosyalist toplumunun çelişkili ve devrimci gelişim sürecinde yerini almaktansa, Sovyet Cumhuriyeti’nin uyum içinde ve

reformist önlemlerle kendi ulusal sosyalizmini yaratması gerektiğini ima etmez. Komünist Enternasyonal'in program metnine dahi girmiş olan her iki alıntı, uzun süre önce *Programın Eleştirisi* adlı makalemizde açıklanmıştı ve hasımlarımız kendi çarpıtma ve hatalarını savunmaya hiç kalkışmadılar. Zaten böyle bir girişim çok ümitsiz olurdu.

Mart 1923'te –yaratıcı çalışmasının bu son döneminde– Lenin şöyle yazıyordu: “Şu anda ... şu soruyla karşı karşıyayız: Batı Avrupa'nın kapitalist ülkeleri sosyalizme doğru gelişmelerini tamamlayana kadar, küçük, çok küçük köylü üretimimizle, yıkıntı halimizle dayanabilecek miyiz?” Yine aynı şeyi görüyoruz: tarihler kayıyor, olaylar ağı değişiyor, ama politikanın enternasyonal temeli hiç sarsılmıyor. Uluslararası devrime olan inancı –Stalin'e göre “Rus devriminin iç güçlerine güvensizlik”– büyük enternasyonalisti mezarına kadar takip etti. Epigonlar ancak Lenin'i mozolesine gömdükten sonra, onun görüşlerini ulusallaştırabildiler.

Uluslararası işbölümünden, farklı ülkelerin gelişimlerinin eşitsizliğinden, karşılıklı ekonomik bağımlılıklarından, farklı ülkelerde kültürün farklı yönlerinin eşitsizliğinden, günümüzün üretici güçlerinin dinamiğinden çıkan odur ki, sosyalist yapı, ancak bir ekonomik spiral sistemiyle, ancak tek bir ülkenin iç dengesizliklerini bütün bir ülkeler grubuna mal etmekle, ancak farklı ülkeler arasında karşılıklı yardımlaşmayla ve sanayi ve kültürün farklı dallarının karşılıklı olarak birbirini tamamlamasıyla, yani son çözümlemede ancak dünya arenasında inşa edilebilir.

1903'te kabul edilen eski parti programı şu sözlerle başlıyordu: “Mübadelenin gelişimi uygar dünyanın halkları arasında o kadar güçlü bağlar kurmuştur ki, proletaryanın büyük özgürleşme hareketi enternasyonal bir karakter almalıdır ve çoktan almıştır...” Yaklaşan sosyal devrime proletaryanın hazırlanması “uluslararası sosyal demokrasinin” görevi olarak tanımlanmıştır. Ne var ki, “ortak nihai hedeflerine giden yolda ... farklı ülkelerin sosyal demokrasileri kendilerine farklı acil görevler biçmelidir.” Rusya'da çarlığın yıkılması böyle bir görevdir. Demokratik devrim, böylelikle peşinen, uluslararası bir sosyalist devrime doğru ulusal bir adım olarak kabul edilmiştir.

İktidarın ele geçirilmesinden sonra partinin benimsediği programın altında yatan da aynı kavrayıştır. Bu programın bir ön taslağının tartışıldığı Yedinci Kongrede Milyutin, Lenin'in kararında bir düzeltme yapmayı önerdi: “Ben, «toplumsal devrim çağı artık başlamıştır» lafının geçtiği yere, «uluslararası sosyalist devrim» sözcüklerinin eklenmesini öneriyorum ... Bunu tartışmak bence gereksiz.... Toplumsal devrimimiz ancak bir uluslararası devrim olarak zafere ulaşabilir. Devrim, çevre ülkelerdeki burjuva yapıları dokunmadan, tek başına Rusya'da başarılı olamaz ... Yanlış anlaşılmayı önlemek için bunun eklenmesini öneriyorum.” Başkan Sverdlov: “Yoldaş Lenin bu eklemeyi kabul ediyor, dolayısıyla oylama gereksiz.” Parlamento tekniklerinin küçük bir örneği bile (“tartışmak gereksiz” ve “oylama gereksiz”), epigonların sahte tarihçesini belki de en itinalı araştırmadan daha iyi yalanlıyor! Yukarıda bahsettiğimiz Skvortzov-Stepanov ve yüzlercesi, binlercesi gibi Milyutin'in de, kısa süre sonra kendi fikirlerini “Troçkizm” diye lanetlemesi gerçekleri değiştirmez. Büyük tarihsel akımlar insanın belkemiğinden daha güçlüdür. Tüm politik nesiller medle yükselir, cezirle alçalır. Öte yandan fikirler, taşıyıcılarının fiziki ve ruhi ölümünden sonra da yaşama yeteneğindedirler. Bir yıl sonra, yeni bir programı resmen kabul eden Sekizinci Parti Kongresinde, aynı sorun Lenin'le Podbelskiy arasındaki sert tartışmada tekrar gündeme geldi. Moskova delegesi, Ekim'deki altüst oluşa rağmen programın devrimden gelecek zaman kipinde bahsetmesine karşı çıkıyordu. “Podbelskiy” diyordu Lenin, “bir paragrafında programın *yaklaşmakta olan* toplumsal devrimden bahsetmesi gerçeğine saldırıyor.... Argümanı son derece mantıksız, zira programımızda dünya çapındaki toplumsal devrimden bahsediyoruz.” Gerçeği söylemek gerekirse, parti tarihi epigonlar için saklanacak tek bir boş köşe bırakmıyor!

1921’de kabul edilen Komünist Gençlik Programında aynı sorun özellikle kolay anlaşılır ve basit biçimde ortaya konuyor: “Rusya” diyor bir paragraf, “devasa doğal kaynaklar barındırmasına rağmen yine de sanayi bakımından küçük-burjuva nüfusun çoğunlukta olduğu geri bir ülkedir. Sosyalizme ancak sosyalist dünya devrimi aracılığıyla varabilir ve bu çağa da girmiş bulunuyoruz.” Zamanında Lenin, Troçki ve de Stalin’in katılımıyla Politbüro tarafından kabul edilen bu program, Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulunun tek ülkede sosyalizmin kabul edilmeyişini ölümcül bir günah olarak ilân ettiği 1926 yılında hâlâ geçerliliğini korumaktaydı.

Ama sonraki iki yılda, epigonlar Lenin döneminin programını arşive tıkmak zorunda kaldılar. Yamalı bohça olan yeni belgelerine, Komünist Enternasyonal programı dediler. Lenin’le birlikte hazırlanan “Rus” programı enternasyonal devrimden bahsederken, epigonların enternasyonal programı “Rus” sosyalizminden bahsediyor.

Peki ilkinden kopuş ne zaman ve nasıl ortaya çıktı? Tarihsel olarak bunu saptamak kolay, çünkü Stalin’in biyografisindeki bir dönüm noktasına tekabül eder. Lenin’in ölümünden üç ay sonra, Nisan 1924’te bile Stalin tevazu içinde partinin geleneksel fikirlerini anlatıyordu: “Tek ülkede burjuvazinin iktidarını devirmek ve proletarya iktidarını kurmak” diye yazıyordu *Leninizmin Sorunları*’nda, “sosyalizmin tam zaferini garanti etmek anlamına gelmez. Sosyalizmin en temel görevi –sosyalist üretimin örgütlenmesi– hâlâ önümüzde duruyor. Bu görev gerçekleştirilebilir mi? Birkaç ileri ülkenin birleşik çabaları olmadan tek ülkede sosyalizmin nihai zaferine ulaşmak mümkün müdür? Hayır, değildir. Tek ülkenin çabaları burjuvazinin devrilmesi için yeterlidir, bizim devrimimizin tarihi de bunu gösteriyor. Sosyalizmin nihai zaferi için, sosyalist üretimin örgütlenmesi için, tek bir ülkenin, özellikle Rusya gibi bir köylü ülkesinin çabaları yetersizdir; bunun için birkaç ileri ülkenin proleterlerinin birleşik çabalarına ihtiyacımız var.” Stalin bu fikirleri sıralamayı şu sözlerle bitirir: “Genel olarak Leninist proleter devrim teorisinin karakteristik özellikleri bunlardır.”

Aynı yılın sonbaharında, Troçkizmle mücadelenin etkisi altında, aniden, Rusya’nın, diğerlerinden farklı olan, eğer müdahaleyle engel olunmazsa sosyalist toplumu kendi güçleriyle inşa edebilecek bir ülke olduğu keşfedildi. Aynı eserin yeni baskısında Stalin şöyle yazıyordu: “Kendi gücünü pekiştirerek ve köylülüğe önderlik ederek, muzaffer ülkenin proletaryası sosyalist bir toplumu inşa edebilir ve etmelidir.” Edebilir ve etmelidir! Sadece “müdahaleye karşı ülkeyi tamamen korumak için ... en azından birkaç ülkede ... devrimin zaferi gereklidir.” Dünya proletaryasına sınır polisi rolü biçen bu yeni düşüncenin ilânı, şu aynı sözlerle son bulur: “Genel olarak Leninist proleter devrim teorisinin karakteristik özellikleri bunlardır.” Bir yıl zarfında, Stalin, sosyalizmin temel bir sorununda Lenin’e iki zıt fikir isnat etmiştir.

1927’de, Merkez Komitenin bir genel oturumunda Troçki, Stalin’in bu iki çelişkili fikri hakkında şunları diyordu: “Stalin’in bir hata yaptığını ve sonra hatasını düzelttiğini söyleyebilirsiniz. Ama *böyle* bir konuda *böyle* bir hatayı nasıl yaptı? Lenin’in daha 1915’te tek ülkede sosyalizmin inşası teorisini ilân ettiği doğru olsaydı (ki tamamen yanlıştır), eğer ondan sonra Lenin’in sadece bu bakış açısını güçlendirip geliştirmiş olduğu doğru olsaydı (ki tamamen yanlıştır), o zaman sormalıyız, nasıl oluyor da Stalin bu önemli konuda Lenin’in sağlığında, yaşamının son döneminde, 1924’ten kalma alıntıda ifade ettiği fikirleri geliştirebiliyor? Görünen o ki Stalin bu meselede daima bir Troçkist olmuştu, bundan ancak 1924’ten sonra vazgeçti. Stalin kendi yazılarından 1924’ten önce sosyalizmin tek ülkede inşasıyla ilgili bir şeyler söylediğini gösteren bir alıntı yapabilseydi iyi olurdu. Ama böyle bir şey bulamaz!” Bu meydan okuma cevapsız kaldı.

Ne var ki, Stalin’in yaptığı dönüşün gerçek derinliğini abartmamalıyız. Tıpkı savaş konusunda, geçici hükümetle ilişkilerimiz konusunda, ulusal sorun konusunda olduğu gibi, genel devrim perspektifinde de

Stalin'in iki farklı duruşu vardı: biri bağımsız, organik, her zaman dile getirilmeyen, en azından hiçbir zaman tam olarak dile getirilmeyen, diğeri ise koşullara bağlı, laf cambazlığına dayanan ve Lenin'den aşırılma. Bir ve aynı partiye mensup iki insan arasında, hem devrimci kavrayışın temel sorunlarında hem de politik psikolojide Stalin'i Lenin'den ayıran uçurumdan daha büyüğünü hayal etmek güçtür. Stalin'in oportünist karakteri, şimdi, iktidarının muzaffer bir proleter devrime yaslanmasıyla gizleniyor. Ama Mart 1917'de Stalin'in bağımsız tavrını gördük. Burjuva devrimi çoktan geride kalmışken, partiye burjuvazinin “dağılmasını frenleme” –yani proleter devrime karşı direnme– görevini biçti. Eğer proleter devrim gerçekleştiyse, bu onun hatası değildir. Ama Stalin tüm bürokrasiyle birlikte olmuş bitmiş olgu temelinde tavır almıştır. Proletarya diktatörlüğü varsa, sosyalizm de olmalıdır. Rusya'da proleter devrime karşı Menşeviklerin öne sürdüğü argümanı tersyüz eden Stalin, tek ülkede sosyalizm teorisiyle kendini uluslararası devrimin önüne barikat olarak dikti. Ve hiçbir prensip meselesini sonuna kadar düşünmediğinden, “özünde” hep 1924 sonbaharında düşündüğü gibi düşündüğünü sanmaktan kendini alamazdı. Dahası hiçbir zaman partideki egemen fikirle çelişkiye düşmediğinden, partinin de “özünde” kendisi gibi düşündüğünü sanmaktan kendini alamazdı.

İlk ikame bilinçsizdi. Tahrifat değil, ideolojik bir geri adım söz konusuydu. Ama ulusal sosyalizm kuramı, donanımlı bir eleştiriyile karşılaştığı oranda, aygıt adına örgütlü ve ciddi bir cerrahi müdahale gerekli oldu. Ulusal sosyalizm teorisi o zaman buyruldu. Bu, tersinin olamayacağını gösterme yöntemiyle –hemfikir olmayanları tutuklayarak– ispat edildi. Aynı zamanda partinin geçmişinin sistematik olarak yeniden yazıldığı bir dönem açıldı. Parti tarihi bir yaz-boz tahtasına çevrildi. Bu tahrifat hâlâ, hatta artan bir çılgınlıkla sürüyor.

Ama asıl etken, baskılar veya tahrifatlar değildi. Bürokrasinin durumuna ve çıkarlarına tekabül eden yeni fikirlerin zaferi, geçici fakat son derece güçlü olan nesnel koşullara dayanıyordu. Sovyet Cumhuriyeti'nin önüne, hem iç hem dış politikada, devrimden önce hiç kimsenin tahmin edemediği ölçüde önemli bir rol oynama fırsatı çıkmıştı. Yalıtılmış işçi devleti, düşmanlardan oluşan bir kalabalığın ortasında kendini korumakla kalmamış, ekonomik olarak yükselmişti de. Bu ezici gerçek henüz tarihsel düşünmeyi –yani karşılaştırıp öngörmeyi– öğrenmemiş olan genç nesillerin toplumsal fikrini oluşturdu.

Avrupa burjuvazisi son savaşta, bir başkasını kolay kolay göze alamayacak denli yıpranmıştı. Devrimci sonuçlardan korkulması, o ana dek askeri müdahale planlarını felce uğratmıştı. Ama korku unsuru çok istikrarsızdır. Devrim tehdidi hiçbir zaman devrimin yerini almamıştır. Uzun süre gerçekleşmeyen bir tehdit etkisini yitirir. Aynı zamanda işçi devletiyle emperyalist dünya arasındaki uzlaşmaz karşıtlık yüzeye çıkmaya başlamaktadır. Son olaylar o kadar etkili olmuştur ki, sosyalist yapının tamamlanmasına kadar dünya burjuvazisini “tarafsızlaştırma” umudu şu anki egemen hizip tarafından terk edilmiştir; hatta bir ölçüde zıddına dönüşmüştür.

Bu barış yıllarında elde edilen sınai başarılar, planlı ekonominin eşsiz avantajlarının çürütülemez kanıtıdır. Bu gerçek hiçbir suretle devrimin uluslararası karakteriyle çelişmez, unsurları ve dayanak noktaları ayrı ayrı ülkelerde hazırlanmadıkça, sosyalizm dünya arenasında gerçekleşmeyecektir. Ulusal sosyalizm teorisinin düşmanlarının, aynı zamanda sanayileşmenin, planlama ilkesinin, Beş Yıllık Planın ve kolektifleştirmenin taraftarı olması tesadüf değildir. Rakovski ve onunla birlikte binlerce diğeri Bolşevik, cesur bir sınai atılım için verdikleri mücadelenin bedelini yıllarca süren hapislik ve sürgünle ödüyorlar. Öte yandan onlar da ulaşılan sonuçların abartılmasına ve kendini beğenmişliğe sebep olmasına ilk karşı çıkanlardandılar. Diğeri taraftan önceleri geri Rusya proletaryasının iktidarı ele geçiremeyeceğini düşünen, iktidarın ele geçirilmesinin ardından da geniş sanayileşme ve kolektifleştirme imkânını reddeden güvensiz ve basiretsiz “pratik düşünceliler”, sonradan tam tersi bir pozisyon aldılar. Kendi beklentilerinin aksine

başarılar kazanılınca, hemencecik Beş Yıllık Planları ardarda dizerek, tarihsel perspektifin yerine çarpım tablosunu koydular. İşte tek ülkede sosyalizm teorisi budur.

Gerçekte bugünkü Sovyet ekonomisinin büyümesi hâlâ çelişkili bir süreçtir. Ekonomik başarılar işçi devletini güçlendirmekle beraber, kesinlikle otomatik olarak uyumlu bir toplum yaratılmasıyla sonuçlanmaz. Tam tersine, bunlar, yalıtılmış bir sosyalist yapıdaki çelişkilerin daha yüksek bir düzeyde keskinleşmesini hazırlıyorlar. Daha önce olduğu gibi şimdi de, Kır Rusya'sının şehir Avrupa'sıyla ortak bir sanayi planına ihtiyacı var. Uluslararası işbölümü tek bir ülkedeki proletarya diktatörlüğünün önüne dikilir ve ona gideceği yönü gösterir. Ekim devrimi, Rusya'yı insanlığın geri kalanının gelişiminden yalıtmamış, tersine ona daha sıkı bağlamıştır. Rusya barbarlığın gettosu değildir, ama henüz sosyalizmin Arkadhia'sı[3] da değildir. Geçiş çağımızın en geçici ülkesidir. “Rus devrimi sadece uluslararası devrim zincirinde bir halkadır.” Dünya ekonomisinin bugünkü durumu şunu tereddütsüz söylememize izin veriyor: Kapitalizm proleter devrime Sovyetler Birliği'nin sosyalizme olduğundan daha yakındır. İlk işçi devletinin kaderi, Batıdaki ve Doğu'daki özgürlük hareketinin kaderine sıkı sıkıya bağlıdır. Ama bu önemli konu ayrıca araştırmayı hak ediyor. Ona daha sonra dönmeyi umuyoruz.

[Bu yazı Troçki'nin *Rus Devriminin Tarihi* adlı eseri için kaleme aldığı 2 nolu ektir.]

[1] 1807 Temmuzunda Rusya ile Fransa ve Fransa ile Prusya arasında, Tilsit'te (eski Doğu Prusya'da) imzalanan anlaşmalara atıfta bulunuluyor. (çn.)

[2] Spartalı gibi, güçlülere dayanan, yılmaz. (çn.)

[3] “Mutluluk beldesi” imgesi olarak kullanılan ve Mora yarımadasının ortasında yer alan tarihi bir bölge. (çn.)